

JUSTISMORD

- en analyse av ekspert- og vitnebevis i Liland-saken, Moen II-saken og Torgersen-saken

Kandidatnummer: 585

Leveringsfrist: 25.11.2008

Til sammen 17678 ord

23.11.2008

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Tema	1
1.2	Generelt om bevis	3
1.2.1	Særskilt om tekniske bevis	5
1.2.2	Særskilt om vitnebevis	6
1.3	Metode	6
<u>2</u>	<u>PER KRISTIAN LILAND</u>	<u>8</u>
2.1	Innledning	8
2.2	Rettsmedisinske feiltolkinger i Liland-saken	10
2.2.1	Manglende temperaturmåling av ofrene på åstedet	10
2.2.1.1	Var det en feiltolking?	10
2.2.2	Celleinnvekst	11
2.2.2.1	Var det en feiltolking?	11
2.2.2.2	Hva var årsaken til feiltolkingen?	11
2.2.2.3	Hvorfor gjorde rettsmedisinerne feiltolkingen?	13
2.2.3	Manglende hjerneødem, det vil si hjernehevelse	16
2.2.3.1	Var det en feiltolking?	16
2.2.3.2	Hva var årsaken feiltolkingen?	16
2.2.3.3	Hvorfor gjorde rettsmedisinerne feiltolkingen?	17
2.2.4	Manglende økt hjernevekt	17
2.2.4.1	Var det en feiltolking?	17
2.2.4.2	Hva var årsaken til feiltolkingen?	18
2.2.4.3	Hvorfor gjorde rettsmedisinerne feiltolkingen?	18
2.2.5	Mangel på andre organiske forandringer	19
2.2.5.1	Var dette feiltolkinger?	19
2.2.5.2	Hva var årsaken til feiltolkingene?	19
2.2.5.3	Hvorfor gjorde rettsmedisinerne feiltolkingene?	20

2.2.6	Forskjell i dødsstivhet mellom de avdøde	20
2.2.6.1	Var det en feiltolking?	20
2.2.7	Forskjellen i alkoholkonsentrasjon mellom de avdøde.....	23
2.2.7.1	Var det en feiltolking?	23
2.3	Feilaktige vitneforklaringer i saken Liland-saken	27
2.3.1	Er det grunn til å tro at vitner forklarte seg feilaktig?	27
2.3.2	Konklusjon.....	28
<u>3</u>	<u>FRITZ MOEN.....</u>	<u>28</u>
3.1	Innledning.....	28
3.2	Rettsmedisinske feiltolkinger i Moen II-saken	31
3.2.1	Bakterieforurensingshypotesen	31
3.2.1.1	Var det en feiltolking?	31
3.2.1.2	Hva var årsaken til feiltolkingen?	31
3.2.1.3	Hvorfor gjorde rettsmedisineren feiltolkingen?	35
3.3	Feilaktige vitneutsagn i Moen II-saken.....	36
3.3.1	Er det grunn til å tro at vitner forklarte seg feilaktig?	36
3.3.2	Konklusjon.....	37
<u>4</u>	<u>FREDRIK FASTING TORGENSEN</u>	<u>37</u>
4.1	Innledning.....	37
4.2	Rettsodontologiske eller rettsmedisinske feiltolkinger i Torgersen-saken	39
4.2.1	Tannbittbeviset	39
4.2.1.1	Var det en feiltolking?	39
4.2.1.2	Hva var årsaken til feiltolkingen?	39
4.2.1.3	Hvorfor gjorde rettsodontologene feiltolkingen?.....	43
4.2.2	Avføringsbeviset	45
4.2.2.1	Var det en feiltolking?	45
4.2.2.2	Hva var årsaken til feiltolkingen?	46
4.2.2.3	Hvorfor gjorde de sakkyndige feiltolkingen?	50
4.2.3	Barnålbeviset	51

4.2.3.1	Var det en feiltolking?	51
4.2.3.2	Hva var årsaken til feiltolkingen?	52
4.2.3.3	Hvorfor gjorde de sakkyndige feiltolkingen?	55
4.3	Feilaktige vitneforklaringer i Torgersen-saken	56
4.3.1	Innledning	56
4.3.2	Vitnet Johanne Kristine Olsen	58
4.3.2.1	Var Olsens vitneforklaring basert på løgn, eller var det en feilobservasjon?	58
4.3.2.2	Hva var årsakene til feilobservasjonen?	58
4.3.3	Vitnet Ørnulf Emil Bergersen	60
4.3.3.1	Var Bergersens vitneforklaring basert på løgn, eller var det en feilobservasjon?	60
4.3.3.2	Hva var årsakene til løggen?	60
5	<u>OPPSUMMERING</u>	<u>64</u>
5.1	Innledning	64
5.2	Ekspertbevis	64
5.3	Vitnebevis	66
5.4	Konklusjon	67
	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>68</u>
5.5	Juridisk og annen litteratur	68
5.6	Domsregister og avgjørelse fra Gjenopptakelseskommisjonen	72
5.6.1	Per Kristian Liland	72
5.6.2	Fritz Yngvar Moen	72
5.6.3	Fredrik Ludvig Fasting Torgersen	72

1 Innledning

1.1 Tema

Temaet for denne oppgaven er å analysere to av hovedårsakene til justismord, i tre kjente norske straffesaker.

Med justismord forstår jeg at en reelt uskyldig person blir dømt til straff for noe personen ikke har gjort, uten hensyn til om saken er gjenopptatt, og uten hensyn til hva som førte til den uriktige domfellelsen.¹

For å belyse dette spørsmålet har jeg valgt ut tre straffesaker som er blitt behandlet ved norske domstoler, der det er blitt påberopt justismord. Dette er Liland-, Moen- (Sigrid Haaheim-saken, heretter kalt Moen II) og Torgersen-saken.

Jeg forutsetter i oppgaven at alle tre sakene er justismord, enten de er gjenåpnet eller ikke. Under denne forutsetningen må alle bevisene være feiltolket, nettopp fordi Liland, Moen og Torgersen ikke har hatt noe med drapene å gjøre.

For å komme frem til en hypotese om årsakene til justismord i disse sakene, har jeg valgt å ta utgangspunkt i en internasjonal forskningsartikkel. Vil derfor begrense oppgaven til å sammenligne funnene fra artikkelen, til dokumentasjon som finnes om de tre rettssakene. Spørsmål om lovhjemmel innenfor strafferetten og straffeprosessens område faller derfor utenfor denne oppgaven. Vil nå gå over på å redegjøre for det sentrale i fagartikkelen, for deretter å definere sentrale begreper som er brukt i artikkelen.

¹ Anders Bratholm og Ståle Eskeland (red.) *Justismord og rettssikkerhet*, Oslo 2008, s.16.

Science-artikkelen:² ”*The coming paradigm shift in forensic identification science*” fra 5.august, 2005, av Michael J. Saks og Jonathan L Koehler,³ er utgangspunktet for avhandlingen. Saks og Koehler viser at av 86 dokumenterte justismord i USA, var to av tre basert på sakkyndig uttalelser foretatt på sviktende grunnlag.

Artikkelen viser at i 86 amerikanske rettssaker (de samme sakene) hvor DNA-analyser lå til grunn for gjenopptakelse med frikjennelse, skyldtes de feilaktige dommene:⁴

Feil identifikasjon av øyenvitner:	71%
Rettssakkyndige eksperter tok feil:	63%
Politiet tok feil:	44%
Påtalemyndigheten tok feil:	28%
Rettssakkyndige eksperter avga falsk forklaring eller villedende forklaring:	27%
Uærlige informanter:	19%
Inkompetente forsvarere:	19%
Falske vitnesbyrd:	17%
Falske tilståelser:	17%

Science artikkelen viser at det er feilaktige vitneutsagn og sakkyndig uttalelser som oftest gir retten grunnlag for å dømme feil person, se tabell ovenfor. Hovedtemaet i artikkelen er å forklare hvorfor de rettssakkyndige tar feil, det vil si feiltolker bevis.

² Science er et av verdens mest anerkjente vitenskaplige tidsskrifter.

³ Saks M.J. and Koehler J.J. 2005 *The coming paradigm shift in forensic identification science*. Science 309: 892-5.

⁴ ibid.

Denne avhandlingen skal undersøke om de to viktigste typer feil som er dokumentert i Science artikkelen, det vil si rettsmedisinske feiltolkninger og feilaktige vitneforklaringer, også forekom i tre kjente norske saker: Liland-, Moen II- og Torgersen-saken.

Jeg vil presisere at ekspertvitner og sakkyndige vitner er det samme, det vil si vitner som utnevnes med hjemmel i straffeprosesslovens kapittel 11 (någjeldende), som inneholder bestemmelser om rettens muligheter til å oppnevne sakkyndige. Ekspertvitnets oppgave er å legge fram sine vurderinger av oppdragets bevistema i motsetning til øyenvitner som skal forklare seg.⁵

1.2 Generelt om bevis

Målet med en straffesak er å slutte fra det vi vet i dag til det som skjedde på gjerningstidspunktet. Til dette brukes bevis.

Selve ordet bevis er lånt fra matematikken, logikken og teologiens verden. På denne måten får vi assosiasjoner til sannhet.

Skeie omtaler bevis som omstendigheter som anføres for å godtgjøre et konkret faktum.⁶ Beviset har som mål å avklare om det er grunnlag for å legge en anført påstand til grunn for dommen.⁷

Strafferettslige bevis blir gjerne delt i tre grupper, tekniske, taktiske og dokumentbevis; disse kan igjen deles i direkte bevis og indisiebevis, også kalt indirekte bevis.⁸ Tekniske bevis er for eksempel blodspor, fingeravtrykk, bittspor, ofte presentert av ekspertvitner. Taktiske bevis er vitner og siktedes forklaringer. Dokumentbevis er skriftlige eller elektroniske dokumenter. Direkte bevis kaster umiddelbart lys over hendelsesforløpet, for

⁵ Anders Bratholm og Ståle Eskeland (red.) *Justismord og rettssikkerhet*, Oslo 2008, s.53.

⁶ Skeie 1939 I s.158-159.

⁷ Skeie 1940 II s.50.

⁸ Se Andenæs 2000 I s.185.

eksempel siktedes egen erkjennelse eller vitneobservasjoner av selve handlingen. Indirekte bevis er ikke knyttet til det aktuelle hendelsesforløpet, men kan underbygge slutninger om gjerningsforløpet.⁹ Et eksempel på indisiebevis er en blodflekk, et bittspor, et fingeravtrykk osv. I dag kan et indirekte bevis, eksempelvis et blodspor som gir DNA-profil ha større bevisverdi enn et direkte bevis som et vitneprov. Det kan derfor være grunn til å nedtone sontringen mellom bevis og indirekte bevis.

Bevisene kan ytterligere deles inn i to kategorier:¹⁰

- 1) Bevis som er forenlige med at tiltalte kan være gjerningspersonen.
- 2) Bevis som ikke er forenlige med at tiltalte kan være gjerningspersonen.

I forhold til disse oppstår spørsmålet om hvor sikkert beviset er: Hvor sannsynlig er det at det foreligger en sammenheng mellom det vi vet, og det vi ønsker svar på.¹¹

Disse kan igjen deles inn i graden etter sannsynlighet:¹²

- 1) Sikker bevis; er etter sin art forenlig med at tiltalte er gjerningspersonen.
- 2) Utelukkelsesbevis; er etter sin art ikke forenlig med at tiltalte er gjerningspersonen.
- 3) Sannsynlighetsbevis; er etter sin art slik at det ikke er mulig å trekke en sikker slutning om tiltalte er gjerningspersonen. I disse tilfellene er det rimelig å snakke om sannsynlighetsbevis.

Årsakssammenhenger basert på sannsynlighetsbevis er fallgruver i straffesaker, hvor man trekker uholdbare slutninger fra forenlighet til grad av sannsynlighet.¹³ Direkte slutning fra

⁹ Hagerup 1918 s.12.

¹⁰ Anders Bratholm og Ståle Eskeland (red.) *Justismord og rettsikkerhet*, Oslo 2008, s. 175.

¹¹ l.c.

¹² l.c.

¹³ Om statistiske slutningsfeil ved bevisvurdering, se Michael J. Saks og Jonathan Kohler: *The individualization Fallacy in Forensic Science Evidence*, The Berkeley Electronic Press

at det generelt er liten sannsynlighet for sammenheng mellom to forhold, til stor sannsynlighet for at tiltalte er gjerningspersonen, har et eget navn på engelsk- ”*The Prosecutor’s Fallacy*.”¹⁴

1.2.1 Særskilt om tekniske bevis

Blodspor, fingeravtrykk, bittspor er eksempler på tekniske bevis som ofte blir presentert av rettsoppnevnte ekspertvitner med lang utdannelse og høy status. Disse er en viktig årsak til justismord. Disse bevisene blir lagt fram for retten i komplekse straffesaker, som avgjørende bevis for tiltaltes skyld. Hovedårsaken til at disse underbygger justismord, er at ekspertvitnene ikke brukte naturvitenskaplig metode når de fastslo sammenhenger mellom to forhold.¹⁵ Eller hvis de bruker naturvitenskaplig metode, er den ikke optimal for å løse den aktuelle problemstillingen.

En egen gren av de tekniske bevisene er rettsmedisinske bevis. Rettsmedisin er medisinsk kunnskap anvendt i rettslig sammenheng, inkludert etterforskning. Når politiet eller retten får sakkyndig bistand fra det medisinske eller et beslektet fagområde utøver den sakkyndige rettsmedisin.¹⁶ Samarbeidet mellom jurister og leger i strafferettspleien har svært lange tradisjoner. Faget rettsmedisin er et av de eldste i medisinen. Sakkyndigbeviset er nesten like gammelt som det ordnede rettssystemet. Det finnes spor både i Moseloven og Codex Justinianus.¹⁷

2007 og Odd Aalen: *Statistical Thinking in Criminal Cases*, i Per Brandtzæg og Ståle Eskeland (red.): *Rettsmedisinsk sakkyndighet i fortid, nåtid og framtid: Mot et paradigmeskifte ved vurdering av rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker*, Oslo 2007.

¹⁴ Anders Bratholm og Ståle Eskeland (red.) *Justismord og rettsikkerhet*, Oslo 2008, s.182.

¹⁵ *ibid.* s.185.

¹⁶ NOU:12 *Rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker*, Oslo 2001, s.47.

¹⁷ *ibid.* s.47.

1.2.2 Særskilt om vitnebevis

Dette er et viktig bevismiddel i mange straffesaker. Forskning på vitnepsykologi viser at menneskets evne til å huske og gjenfortelle er dårlig. Til og med profesjonelle aktører som dommere, politifolk og psykologer, husker ikke fenomener så godt som erfaring og kompetanse skulle tilsi.¹⁸ Hjernen vår husker bare et lite utvalg av alle inntrykk som vi bombarderes daglig. Og det vi husker er ofte det vi klarer å tolke i lys av tidligere erfaringer og forventninger. Vitnepsykologene kaller dette kognitiv redigering.¹⁹ Forskning viser altså at vitneforklaringer ofte er uriktige, og vi har ikke kriterier for å avgjøre når dette er tilfellet.

1.3 Metode

For å analysere feiltolking av ekspertbevis og feilaktige vitneforklaringer i Liland-, Moen II- og Torgersensaken, må jeg ha en klar definisjon hva feiltolking av ekspertbevis er, og jeg må svare på om det forekom feiltolkninger i denne forstand i de valgte sakene.

Jeg skal analysere ekspert- og vitnebevisene, som den dømmende rett sannsynligvis la vekt på. Sannsynligvis fordi lagretten etter lovens ordning, ikke begrunner sitt svar. Alle tre sakene jeg har valgt er lagrette saker, det vil si at skyldspørsmålet er avgjort av en jury. I Science artikkelen trekker Saks og Koehler følgende konklusjoner om årsaker til at sakkyndige gjør feil. Jeg legger til grunn medisinprofessor Per Brandtzægs oversettelse:²⁰

1. *"De sakkyndige er ikke tilstrekkelig vitenskaplig skolerte.*

¹⁸ Svein Magnussen: *Vitnepsykologi. Pålitelighet og troverdighet i dagligliv og rettssal*. 2004

¹⁹ *ibid.* s.192.

²⁰ Per Brandtzægs artikkel i *"Rettsmedisinsk sakkyndighet i Torgersen-saken"*, side 73 i boka: *"Rettsmedisinsk sakkyndighet i fortid, nåtid og fremtid"* av Per Brandtzæg og Ståle Eskeland (red.), Oslo 2007.

2. *De sakkyndige tolker overfladisk likhet mellom to funn som en sannsynlig sammenheng ("forenlighet"), uten å vurdere at likheten kan tilskrives en tilfeldighet (det gjøres altså ingen sannsynlighetsberegning).*
3. *De sakkyndige mener at de tradisjonelle identifikasjonsmetodene er feilfrie.*
4. *Menneskelig tilbøyelighet til å la seg påvirke, ("bias") hos de sakkyndige."*

Definisjonen på hvorfor de rettssakkyndige har gjort feiltolkinger, gjennom hele avhandlingen, er at minst et av punktene i Science konklusjonen er oppfylt for hvert ekspertbevis. Er minst et punkt oppfylt har de rettssakkyndige feiltolket beviset.

Gjennom hele avhandlingen blir mønsteret: Hvis jeg kommer fram til at det forekom en rettsmedisinsk feiltolking, kommer årsakssammenheng til å drøftes i forhold til punktene i Science konklusjonen. Forekom ikke en rettsmedisinsk feiltolking, kommer jeg til å forklare hvorfor, men drøftelse om årsakssammenheng, i forhold til Science konklusjonen, utelates.

Materialet i Science artikkelen bygger på uspesifisert sakkyndighetsarbeid, men det har ifølge professor Saks stor rettsmedisinsk relevans.²¹ "Forensic science" – begrepet som brukes i artikkelen, er anvendelse av all slags vitenskap i jussen, og må ikke betraktes som en egen kategori undersøkelser hvor det kreves mindre presisjonsnivå enn i generell rettsmedisin.²² I snever forstand blir riktignok begrepet rettsmedisin ofte forbundet med klassisk rettspatologi og klinisk sakkyndighet. I utvidet forstand omfatter fagområdet også rettsodontologi, rettsgenetikk, rettstoksikologi, rettsantropologi og visse former for kriminalteknikk.

Definisjonen på feilaktige vitneforklaringer er vitneprov som å inneholder løgn, feilobservasjoner, eller begge elementer.

²¹ Per Brandtzægs artikkel i "Rettsmedisinsk sakkyndighet i Torgersen-saken", side 78 i boka: "Rettsmedisinsk sakkyndighet i fortid, nåtid og fremtid" av Per Brandtzæg og Ståle Eskeland (red.), Oslo 2007.

²² l.c.

2 Per Kristian Liland

2.1 Innledning

Julaften 1969 ble den 54 år gamle John Olav Larsen, og den 55 år gamle Håkon Edvard Johansen funnet drept i Glemmengata 73 i Fredrikstad. Disse var drept av til sammen 14 økseslag mot hodet. Like etter ble fem personer arrestert. En av dem, Per Kristian Liland, ble et halvt år senere dømt til livsvarig fengsel og 10 års sikring, utelukkende på indisier.²³ Det som pekte mot Per Liland i rettssaken i 1970 var skade- og dødstidspunktene, basert på tre tekniske bevis, og flere vitneprov som kunne knytte ham til åstedet den 22. desember. Liland hadde alibi for 23. og 24, men ikke den 22. desember.

Likene ble obdusert den 27. desember av professor dr.med Jon Lundevall og lege Per Teisberg, på Rettsmedisinsk institutt. I sammenfatningen og konklusjonen i obduksjonsrapporten, angir de dødstidspunktet for begge ofrene til 23/24. desember.²⁴ Det ble ikke utarbeidet ytterligere skriftlig materiale om de rettsmedisinske spørsmålene før hovedforhandlingen.²⁵

Under obduksjonen ble det angivelig gjort flere funn som alle ble tolket slik at Johansen hadde levd en tid etter å ha blitt påført skaden:

1. Tilhefting av blod til den harde hjernehinne.
2. Forskjell i dødsstivhet mellom Larsen og Johansen.
3. Forskjellig alkoholkonsentrasjon i blod og urin mellom Larsen og Johansen.

Under det meste av etterforskningen, fram til hovedforhandlingen i 1970, arbeidet man ut fra at drapene skjedde 23/24. desember 1969. Dette var på grunnlag av de første legeundersøkelsene. En måneds tid før hovedforhandlingen ble drapstidspunktet endret til 22. desember om ettermiddagen/kvelden.

²³ Tore Sandberg: *Øksedrapene i Lille Helvete*, Scanbok Oslo 1992, s. 7.

²⁴ l.c.

²⁵ ibid. s.53.

I bevisoppgaven ble professor Jon Lundevall utnevnt til rettsmedisinsk sakkyndig. Siden det var av så stor bevismessig interesse å fastslå gjerningstidspunktet ville statsadvokat Håkon Wiker ha utnevnt en sakkyndig til.²⁶ Dette ble dosent Johan Christofer Giertsen, som fikk utlevert obduksjonsrapporten, og møtte i retten da hovedforhandlingen startet 22. juni 1970.

De rettsmedisinsk sakkyndige brukte de tre funnene som tre tekniske bevis for å finne skade- og dødstidspunktene:

1. Celleinnvekst
2. Dødsstivhet
3. Alkoholkonsentrasjon

Liland-saken ble gjenopptatt på andre forsøk. Første gang brukte man skriftlige erklæringer fra Lundevall og Giertsen. Det ble ikke brukt nye sakkyndige. Andre gang ble svenske, danske og norske, til sammen, seks nye sakkyndige brukt. Deres erklæringer bygde på den originale obduksjonsrapportene fra 1969, og tilleggserklæringene fra 1972. Deres erklæringer gjengis helt eller delvis i dommen: LE-1993-1645.

Jeg analyserer først om det forekom rettsmedisinske feiltolkninger ved de tekniske bevisene i pkt. 2.2, og deretter feilaktige vitneutsagn i pkt. 2.3.

Oppstiller de tekniske bevisene i Liland-saken, disse behandles i tre delspørsmål med svar, som besvares fortløpende bevis for bevis. Oppstiller spørsmålet i overskriftene i underkapitlene. Dette mønsteret gjennomføres i denne saken, samt i Moen II- og Torgersen-saken.

Til slutt i avhandlingen vil jeg foreta en oppsummering av resultatene.

²⁶ NOU: *Lilandsaken*, Oslo 1996, s.53.

2.2 Rettsmedisinske feiltolkninger i Liland-saken

2.2.1 Manglende temperaturmåling av ofrene på åstedet

2.2.1.1 Var det en feiltolking?

For å fastslå gjerningstidspunktet måtte man så godt som mulig, positivt angi dødstidspunktene til ofrene. Den beste måten å gjøre dette på er å måle endetarms- eller hjernetemperaturen, etter døden har inntruffet.²⁷ Temperaturen i kroppen synker i et visst tempo, og kjenner man temperaturen på åstedet, kan man regne seg omtrentlig tilbake til dødsøyeblikket. Dette ble ikke gjort av legen som først kom til åstedet.²⁸ Legen slo fast at: *”begge var kalde og stive”* og *”døden har inntrådt foregående kveld”*.²⁹

Dette var en legefeil, og skyldes ikke de rettsmedisinske sakkyndige. Derfor kan han anses som rettsmedisiner. Feilen hører da ikke under definisjonen i Science artikkelen om hva som er en rettsakkyndig, og faller derfor utenfor avhandlingens problemstilling.

Professor Olav A. Haugen uttaler i sin erklæring at selv om temperaturmåling i hjerne- og endetarm er den beste måten å regne seg tilbake til dødsøyeblikket, er det også knyttet stor usikkerhet også til denne metoden. Dette fordi kroppstemperatur er påvirket av så mange ytre faktorer.³⁰ Han uttaler videre: *”Selv ved å kombinere flere dødsteget, vil usikkerheten ved fastsettelse av dødstidspunktet øke med økende tid etter dødens inntreden.”*³¹

Det har ikke forekommet en rettsmedisinsk feiltolking.

²⁷ Eidsivating lagmannsretts kjennelse fra 29.april 1994 (LE-1993-1645), professor dr. med Olav A. Haugen i sakkyndig erklæring av 14.september 1993.

²⁸ NOU: *Lilandsaken*, Oslo 1.juli 1996, s.51.

²⁹ l.c.

³⁰ LE-1993-1645

³¹ *ibid.*

2.2.2 Celleinnvekst

2.2.2.1 Var det en feiltolking?

Rettsmedisinsk sakkyndig, professor Lundevall fortalte i retten at han hadde sett celleinnvekst hos Johansen. Dette var en rettsmedisinsk feiltolking, fordi han ikke utførte mikroskopi av funnet. Det må utføres mikroskopi for å konstatere celleinnvekst.

2.2.2.2 Hva var årsaken til feiltolkingen?

På det ene offeret Håkon Edvard Johansen, ble det etter obduksjonsrapporten, funnet *”blodlevrer som sitter lett festet til hinnen”*.³² Dette kalles også tilhefting. Teorien tilsier at tilhefting til den harde hjernehinne ikke inneholder celleinnvekst før etter en viss tid (min. to døgn). Hvis man som offeret i denne saken får en skade innenfor den harde hjernehinne (dura), vil kroppen, såfremt personen er i live, prøve å reparere dette med å utvikle bindevev mellom dura og blodlevene.³³ Denne prosessen går over en viss tid, opptil flere dager. Denne utviklingen av bindevev kalles *”celleinnvekst”*.³⁴ Dette er kroppens måte å reparere alvorlige hodeskader på.

I forbindelse med den første gjenopptakelsesbegjæringen i 1972, avgir både Lundevall og Giertsen, tilleggserklæringer, hvor Lundevall presiserer at blodlevene måtte skrapes av dura med pinsett.³⁵ Observasjonene ble foretatt med det blotte øye. Både Lundevall og Giertsen er enig om at dette er et usikkert tegn og at det må vurderes med stor varsomhet, men at det i alle tilfelle må ha gått en tid fra skaden til tilheftingen fant sted.³⁶ Det ble ikke foretatt mikroskopi av funnet.

³² NOU: *Lilandsaken*, Oslo 1996, s.49.

³³ l.c.

³⁴ l.c.

³⁵ LE-1993-1645

³⁶ *ibid.*

Professor Lundevall var etter obduksjonen i oppfatning av, at denne prosessen var begynt hos Johansen. Dermed konkluderte Lundevall at: ” *avdøde har levet endel timer etter at lesjonene har blitt tilføyet ham* ”.³⁷

Det interessante er hvordan Lundevall observerte celleinnveksten. Han foretok observasjonene med det blotte øye. Er dette riktig metode for å konstatere celleinnvekst? Den svenske rettsmedisineren S.O. Lidholm uttaler at en mikroskopisk undersøkelse av blødningen under den harde hjernehinne er et ” *självklaart* ” krav ved en obduksjon av denne viktighet. Professor Bo Thorell uttaler at han har lest erklæringen til Lidholm, og er helt enig med hensyn til Lidholms tolkinger av obduksjonsfunnene.³⁸

Professor Ansgar Torvik og spesiallege Christian Fredrik Lindboe, ved Ullevål sykehus, uttaler i sin erklæring at det må foretas mikroskopering fra hjernelesjonene, sårkanter og dura, for å slå fast om tilhefting har funnet sted. Siden dette ikke ble gjort er konklusjonen om celleinnvekst hos Johansen svært usikker.³⁹

Den danske professor Jørn Simonsen uttaler i sin erklæring at det etter hans mening er helt umulig å observere tilhefting til dura med det blotte øye. Det må brukes mikroskopi.⁴⁰ Han konkluderer med at Lundevall har aldersbestemt et subduralt hematoma, det vil si et sår innenfor den harde hjernehinne hvor celleinnveksten oppstår, på insuffisient grunnlag.⁴¹ Han uttaler i en tilleggsuttalelse til advokat Schiøtz at aldersbestemmelse av det subdurale hematoma uten mikroskopisk undersøkelse ikke lever opp til alminnelig akseptert standard.

³⁷ NOU: *Lilandsaken*, Oslo 1996, s.49.

³⁸ LE-1993-1645

³⁹ *ibid.*

⁴⁰ *ibid.*

⁴¹ *ibid.*

Den norske rettsmedisinsk sakkyndige professor dr. med Olav A. Haugen, uttaler om det subdurale hematomet, hvor celleinnveksten oppstår, at dette er vanskelig å aldersbestemme, og det krever mikroskopisk undersøkelse.

Lundevall observerte celleinnvekst med det blotte øye. Giertsen som ikke var tilstede ved obduksjonen, men bare leste rapporten og aksepterte dette. I forbindelse med det andre gjenopptakelsesforsøket ble det søkt råd hos seks sakkyndige. Alle disse seks er enige om at undersøkelse av et subduralt hematom, og om dette inneholder celleinnvekst, krever mikroskopi.

Metoden Lundevall brukte for å konstantere celleinnvekst, altså med det blotte øye, var inadekvat i patologisk sammenheng. Lundevall sa i retten at han så noe han ikke kunne sett.

Observasjonen av celleinnveksten var en rettsmedisinsk feiltolking.

2.2.2.3 Hvorfor gjorde rettsmedisinerne feiltolkingen

Målestokken på om de rettssakkyndige har gjort feiltolkinger, gjennom hele avhandlingen, er at minst et av punktene i Science konklusjonen, er oppfylt. Er minst et punkt oppfylt kan man si at de rettssakkyndige har feiltolket beviset. Hvilket punkt forteller noe om årsakssammenhengen. Resultatet skal brukes som svar på spørsmålet ovenfor, og til slutt i oppsummeringen. Dette mønsteret vil jeg bruke gjennom hele avhandlingen.

Foretar en vurdering av alle de fire punktene i Science artikkelens konklusjon i forhold til feiltolking av bevis, sett opp mot celleinnveksten:

Ad pkt. 1 i Science artikkelens konklusjon:

Lundevall og Giertsen var regnet for å være dyktige rettsmedisinere. Men ingen av dem var spesialister på hodeskader. Selv om Lundevall fant tilhefting hos Johansen, må denne studeres i mikroskop for å finne ut om celleinnveksten har utviklet seg i tilheftingen. Slik jeg ser det på grunnlag av hvordan de nye sakkyndige har uttalt seg, er det et "must" å

mikroskopere. Dette kan tyde på at Lundevall og Giertsen ikke hadde tilstrekkelig oppdaterte kunnskaper på slike hodeskader Johansen hadde. Giertsen var forøvrig ikke tilstede under obduksjonen. Han aksepterte likevel teorien til Lundevall om celleinnvekst. De sakkyndig var ikke tilstrekkelig vitenskaplig skolerte innen hodeskader. Dette tyder på at det er en årsakssammenheng mellom manglende vitenskaplig skolering og feiltolkingen.

Ad pkt. 2 i Science artikkelens konklusjon:

Når det gjelder pkt. 2 (likhet=forenlighet) i Science artikkelens konklusjon er dette ikke relevant i forhold til celleinnveksten.

Ad pkt.3 i Science artikkelens konklusjon:

De sakkyndige må ha hatt tiltro til sine metoder. De foretok ingen reservasjoner om det de fant var riktig eller ikke. Man må være sikker på at konklusjonene er riktige i en alvorlig straffesak, så derfor må det foreligge kunnskap om arbeidets kvalitet ut fra metodologiske betraktninger, og enhver tvil om testsikkerhet må meddeles retten.⁴² Dette tyder på at det er en årsakssammenheng mellom metodene som ble brukt og feiltolkingen.

Ad pkt. 4 i Science artikkelens konklusjon:

Etter straffeprosessloven kan påtalemyndigheten og domstolen benytte seg av sakkyndige for å opplyse saken best mulig. I straffesaker er dette ofte nødvendig fordi man står overfor så kompliserte problemstillinger at det kreves spesialutdanning.

I Liland-saken arbeider disse tett opp mot politiets etterforskere. De sakkyndige og politietterforskerne er i tett dialog, fordi etterforskerne er avhengige av den informasjonen som rettsmedisinerne kan gi dem. Det oppstår en dynamikk, hvor det er naturlig at det oppstår sympati for hverandres roller. Når professor Lundevall, som samarbeider med politiet på etterforskningsstadiet, også blir rettsoppnevnt, er dette et problem for objektiviteten i saken. Lundevall er på en måte inhabil, men han trengs fordi han best kjenner de rettsmedisinske aspektene av saken.

⁴² LE-1993-1645

De rettssakkyndige i Liland-saken var under stort press fra politi, påtalemyndighet og media. I en så alvorlig sak forventes det resultater. I Science artikkelen hevder forfatterne at de sakkyndige har lett for å la seg påvirke når de utsettes for press i en alvorlig straffesak. Dette underbygger de med sitatet (professor Per Brandtzægs oversettelse):⁴³

”Når undersøkelser ikke fører til klare konklusjoner, vil alle rettsakkyndige eksperter i løpet av sin karriere mange ganger fristes til å rapportere om positive resultater, ja endog erklære et negativt resultat som positivt.”

Det vanskelig spørsmålet i Liland-saken er om Lundevall og Giertsen selv har sett svakheter med celleinnvekst- og alkoholforutsetningshypotesene, men har ”kamouflert” dette i komplisert rettsmedisin, for å hjelpe påtalemyndigheten å få dømt en mann de har trodd var skyldig?

Dette tyder på at det er årsakssammenheng mellom menneskelig tilbøyelighet til å la seg påvirke og feiltolkingen.

Konklusjon:

Det er årsakssammenheng mellom feiltolkingen og tre av årsakene som er nevnt i punktene i Science konklusjonen.

Vilkåret om rettsmedisinsk feiltolking er oppfylt ut fra definisjonen jf avhandlingens pkt. 1.3 og Science artikkelen.

⁴³ A.A. Moenssens: *Journal of Criminal Law & Criminology*, 1993; 84:1-21.

2.2.3 Manglende hjerneødem, det vil si hjernehevelse

2.2.3.1 Var det en feiltolking?

Johansen hadde ikke hjerneødem. Den rettsmedisinske feiltolkingen var at manglende hjerneødem var et bevis på at Johansen ikke kunne levd lenge etter skadene ble påført ham. Professor Lundevall rapporterte ikke hjerneødem ved obduksjonen.

2.2.3.2 Hva var årsaken feiltolkingen?

Professor dr. med, Olav Anton Haugen nevner hjerneødem som symptom på at man har levd med en alvorlig hjerneknusningsskade. Han forklarer at hjerneødem oppstår fordi hjernen befinner seg i en lukket kasse, og blødning og patologisk væskeansamling vil føre til trykkstigning med fare for livstruende komplikasjoner.⁴⁴

Slik hjerneoppsvulming utvikles bare noen timer etter skaden. Professor dr. med Haugen konkluderer også med at Johansen skulle hatt hjerneødem hvis han hadde levd i flere timer etter slagene. Professor Haugen mener at manglende utvikling av hjerneødem svekker sannsynligheten for at Johansen kan ha levd i flere timer.⁴⁵

Professor Ansgar Torvik og spesiallege Christian Fredrik Lindboe, kommenterer at det ikke er nevnt noe om hjerneoppsvulming i den opprinnelige obduksjonsrapporten. De føler seg overbevist at en rettsmedisiner med Lundevalls erfaring ville oppdaget dette.⁴⁶ Mest sannsynlig har også Johansen i likhet med Johansen, dødd kort tid etter skadene ble tilført.

Manglende funn av oppsvulmet hjerne tilsier at Johansen ikke kan ha vært i live i 12 timer eller mer. Dette er et teknisk bevis for at Johansen sannsynligvis døde kort tid etter skadene ble tilført ham. Beviset ble ikke lagt til grunn i Liland-saken av Lundevall og Giertsen.

⁴⁴ LE-1993-1645

⁴⁵ *ibid.*

⁴⁶ *ibid.*

2.2.3.3 Hvorfor gjorde rettsmedisinerne feiltolkingen?

Ad pkt. 1 i Science artikkelens konklusjon:

For meg tyder det på at Lundevall og Giertsen, ikke var tilstrekkelig vitenskaplig skolerte på hodeskader. Flere av de nye sakkyndige mener at en person som lever med en så alvorlig hodeskade som Johansen hadde skulle hatt hjernehevelse. Det er årsakssammenheng mellom manglende vitenskaplig skolering og feiltolkingen.

Ad pkt. 2 og 3 i Science artikkelens konklusjon:

Disse er ikke relevante i forhold til spørsmålet om manglende hjernehevelse.

Ad pkt. 4 i Science artikkelens konklusjon:

Det er ikke årsakssammenheng mellom menneskelig tilbøyelighet til å la seg påvirke og feiltolkingen, fordi manglende hjernehevelse ikke var et positivt funn ved obduksjonen.

Konklusjon:

Det er årsakssammenheng mellom feiltolkingen og en av årsakene i Science konklusjonen.

Vilkåret om rettsmedisinsk feiltolking er oppfylt ut fra definisjonen jf avhandlingens pkt. 1.3 og Science artikkelen.

2.2.4 Manglende økt hjernevekt

2.2.4.1 Var det en feiltolking?

Johansen hadde ikke økt hjernevekt. Den rettsmedisinsk feiltolkingen var at Johansen skulle hatt økt hjernevekt hvis han hadde levd med hjerneknusning. Forskning viser at hjerneknusning er ledsaget av økt hjernevekt. Lundevall fant ikke økt hjernevekt. Dette er et bevis på at Johansen ikke kunne levd lenge etter at skadene ble påført ham.

2.2.4.2 Hva var årsaken til feiltolkingen?

Hjernevekten øker også ved hjerneknusning det er heller ikke funn ved Johansen som tyder på at dette er tilfellet. Torvik og Lindboe forklarer at det er deres erfaring at pasienter som dør av hodeskader med hjerneknusning fra noen timer til dager etter skaden, nesten alltid har hjerneoppsvulming. De har konferert med framtredeende nevrokirurger, som er enige i dette synet.⁴⁷

2.2.4.3 Hvorfor gjorde rettsmedisinerne feiltolkingen?

Ad pkt. 1 i Science artikkelens konklusjon:

Lundevall og Giertsen har hatt manglende vitenskaplig skolering i hodeskader. Det er årsakssammenheng mellom manglende vitenskaplig skolering og manglende økt hjernevekt.

Ad pkt. 2 og 3 i Science artikkelens konklusjon:

Disse er ikke relevante i forhold til spørsmålet om hjernevekt.

Ad pkt. 4 i Science artikkelens konklusjon:

Det er ikke årsakssammenheng mellom menneskelig tilbøyelighet til å la seg påvirke og feiltolkingen, fordi økt hjernevekt ikke var et positivt funn ved obduksjonen.

Konklusjon:

Det er årsakssammenheng mellom feiltolkingen og en av årsakene i Science konklusjonen.

Vilkåret om rettsmedisinsk feiltolking er oppfylt ut fra definisjonen jf avhandlingens pkt. 1.3 og Science artikkelen.

⁴⁷ LE-1993-1645

2.2.5 Mangel på andre organiske forandringer

2.2.5.1 Var dette feiltolkninger?

Den rettsmedisinske feiltolkingen er at det ikke ble funnet andre organiske forandringer på Johansen under obduksjonen. Forskning på mennesker som lever med alvorlige hodeskader, viser at skadene ledsages av andre organiske forandringer. Dette er et bevis for at Johansen ikke har kunnet leve særlig lenge med de skadene han var påført, som retten ikke har fått framlagt.

2.2.5.2 Hva var årsaken til feiltolkingene?

Professor Torvik og spesiallege Lindboe har i sin forskning kommet fram til at hjerneknusning ofte også er ledsaget av:

- Bronkittlungebetennelse
- Kvelningstegn
- Dødbringende blodtap
- Rødhet i luftveienes slimhinner

De norske sakkyndige er enige om at disse tilleggsfunnene ikke er positivt gitt i obduksjonsrapporten, og Lundevall ville heller ikke utelatt så viktige observasjoner.

Professor dr. med Olav Haugen kommentere i forbindelse med gjenopptakelsessaken, at det er også påfallende at man ved bevisstløshet over mange timer ikke finner opphoping av sekret i luftveiene eller misfarging av slimhinnene til ofrene.

Manglende funn av røde luftveislumhinner tilsier at Johansen ikke kan ha vært i live i 12 timer eller mer. Dette er et teknisk bevis for at Johansen må ha dødd kort tid etter at skadene ble påført ham. Beviset ble ikke lagt til grunn i Liland-saken av Lundevall og Giertsen.

2.2.5.3 Hvorfor gjorde rettsmedisinerne feiltolkingene?

Ad pkt. 1 i Science konklusjonen:

Lundevall og Giertsen har hatt manglende vitenskaplig skolering i hodeskader.

Ad pkt. 2 og 3 i Science artikkelens konklusjon:

Diss er ikke relevante i forhold til spørsmålet om andre organiske forandringer.

Ad pkt. 4 i Science artikkelens konklusjon:

Det er ikke årsakssammenheng mellom menneskelig tilbøyelighet til å la seg påvirke og feiltolkingen, fordi andre organiske forandringer ikke ble positivt konstatert ved obduksjonen.

Konklusjon:

Det er årsakssammenheng mellom feiltolkingen og en av årsakene i Science konklusjonen.

Vilkåret om rettsmedisinsk feiltolking er oppfylt ut fra definisjonen jf avhandlingens pkt. 1.3 og Science artikkelen.

2.2.6 Forskjell i dødsstivhet mellom de avdøde

2.2.6.1 Var det en feiltolking?

Dødsstivhetsanalyse i Liland-saken kan ikke opplyse skade- og dødstidspunktene, og er dermed ikke et bevis. Lundevall og Giertsen har heller ikke brukt dette som bevis. Her har det ikke skjedd en rettsmedisinsk feiltolking.

Dødsstivhet, rigor mortis, er et sikkert dødsteget som skyldes biokjemiske endringer i muskulaturen.⁴⁸ Inntreden, varighet og løsning av dødsstivheten viser meget stor variasjonsbredde. Noe av forklaringen til dette skyldes temperaturforhold i omgivelsene og ulikt aktivitetsnivå før dødens inntreden. Lave temperaturer vil forsinke inntreden og forlenge varigheten av dødsstivheten. Et lik som blir frosset ned før dødsstivheten rekker å inntre vil ikke utvikle dødsstivhet før det tines. Høyt aktivitetsnivå og høye temperaturer vil framsynde prosessen. Trolig er det også individuelle variasjoner som skyldes andre og ukjente forhold.⁴⁹

Professor Haugen opplyser at det i utenlandsk litteratur er beregnet gjennomsnittstall basert på 27 litteraturreferanser. Disse viser at dødsstivhet opptrer etter 3 timer, er fullt utviklet etter 8 timer, har deretter en varighet på 57 timer, og er fullt løst etter 76 timer.⁵⁰

Det er ikke blitt gitt noen fullstendig redegjørelse i obduksjonsrapportene om observasjonen av dødsstivheten.⁵¹ For Johansen gis det uttrykk for at det er tydelig dødsstivhet overalt, mens for Larsens vedkommende angis det at dødsstivheten ikke var særlig utviklet under liksyningen den 25.desember.⁵² Dette betyr at det var lite rimelig at dødsstivheten da var under utvikling, men heller på retur. I så fall ville det ikke vært dødsstivhet tilstede den 27.desember da de foretok obduksjonen. Dette skulle da vært kommentert i rapporten.⁵³

Kan dødsstivheten fortelle oss noe om skade- og dødstidspunktet?

⁴⁸ I Lundevalls rettsmedisin (red. Torleiv Ole Rognum), 7. utgave, Oslo 1997, står det på side 82: *"Det biokjemiske grunnlaget for dødsstivheten er at musklenes innhold av ATP (adenosintrifosfat) faller under en viss konsentrasjon, og at dette påvirker actomyosinet. Etter døden foregår ingen resyntese av ATP, slik det gjør i en levende muskel etter kontraksjon"*

⁴⁹ LE-1993-1645 Professor Olav Anton Haugen henviser til boka Berthold Mueller: *Gerichtliche Medizin*, 1975 Springer Verlag, i sin sakkyndig erklæring av 14.september1993

⁵⁰ LE-1993-1645

⁵¹ NOU: *Lilandsaken*, Oslo 1996, s.55.

⁵² l.c.

⁵³ l.c.

Professor Torvik og spesiallege Lindboe uttaler i sin sakkyndigerklæring, at dødsstivhetsobservasjoner i høy grad baserer seg på subjektive vurderinger. Observasjonene er her at begge er stive og kalde på julaften. Under syningen den 25. desember hadde Johansen tydelig dødsstivhet, men for Larsens vedkommende angis det at dødsstivheten ikke var særlig utviklet. Dette tolket Lundevall som om Johansen døde senere enn Larsen. Giertsen diskuterer også dette punktet og trekker konklusjonen at det er overveiende sannsynlig at Larsen har vært død i to, sannsynligvis to og et halvt døgn da han ble synet.

Torvik og Lindboe uttaler videre at det er utbredt enighet om at dødsstivheten er et meget usikkert kriterium for bestemmelse av det postmortale intervall, og at den i høyden tillater et grovt anslag. Dersom dødsstivheten blir brutt ved mekanisk bevegelse av lemmene, kan den i større eller mindre grad inntre på nytt, mens fullt utviklet dødsstivhet som brytes ikke vil komme tilbake.⁵⁴

De uttaler også at hvis en elektrisk ovn, som sto nær Larsen har vært på, er det ikke utenkelig at romtemperaturen har vært vesentlig høyere enn rundt liket av Johansen. Dette kan i så fall forklare forskjellen i dødsstivhet, fordi høyere lufttemperatur fører med seg raskere inntreden og løsning av dødsstivheten.⁵⁵ I Sten Ekroths bok kommer det fram av Kriminalassistent Gudmund Restads vitnemål, at den elektriske ovnen var avslått, selv om det var kalt både inne og ute.⁵⁶

Når det gjelder dødsstivheten konkluderer Torvik og Lindboe med at det forelå dødsstivhet den 24. desember kl. 12.00, og døden må derfor ha inntruffet minst 6 timer før dette.⁵⁷ Og det er dette anslaget som nå gjelder som det siste mulige tidspunktet drapene kan ha funnet

⁵⁴ LE-1993-1645

⁵⁵ *ibid.*

⁵⁶ Sten Ekroth *JULMORDEN i Lille Helvete*, Stockholm 1991, s.151.

⁵⁷ *ibid.*

sted. De nye sakkyndigerklæringene flyttet det seneste drapstidspunktet til julaftens morgen kl. 06.00, men de sa ikke noe om når drapet tidligst kunne skjedd.⁵⁸

Den danske professor Simonsen uttaler at det er knyttet stor usikkerhet til tidsbestemmelser av dødens inntreden. Og de forskjellige undersøkelser som er utført bare understreker at dette er et området av patologien som det hersker stor usikkerhet ved. Dr. Frestad har kun skrevet at likene var kalde og stive.

Dødsstivheten er det ingen, verken de opprinnelige, eller nye sakkyndige, som kan si noe konkludent om, utenom at dette forelå hos begge 24. desember kl. 12.00. Nye og gamle erklæringer angir ikke dødstidspunktene nærmere vha. dødsstivhetsanalyser.

Det er derfor grunn til å anta at dødsstivhetsforutsetningen hviler på svært usikkert grunnlag, og derfor kan antas at Lundevall og Giertsen ikke kunne bygge noen sikre konklusjoner på dette.

Det har ikke forekommet en rettsmedisinsk feiltolking.

2.2.7 Forskjellen i alkoholkonsentrasjon mellom de avdøde

2.2.7.1 Var det en feiltolking?

Forskjellen i alkoholkonsentrasjon er ikke et ekspert bevis. Feilen var at de sakkyndige brukte en forutsetning om at begge ofrene var like beruset da de ble angrepet. Det er aktor Håkon Wiker, som legger inn forutsetningen til de sakkyndige, som innenfor det tidsintervallet vi har å forholde oss til, er meningsløs. Det er så mange timer mellom mandagen ofrene sist ble sett beruset, og onsdagen de ble funnet døde at begge kunne sove ut tirsdagen, bli edru og pånytt begynne å drikke. Alkoholforutsetningen er et utslag av

⁵⁸ NOU: *Lilandsaken*, Oslo 1996, s.107.

fordommer mot miljøet drapene skjedde i. Wiker må ha tenkt at den eneste grunnen til at de avdøde slutter å drikke, er at de blir drept eller livstruende skadd.

Da de ble funnet hadde John Olav Larsen, 2,3 promille i blod og 3,3 promille i urin, og Håkon Edvard Johansen, hadde null i promille i blod og urin.

I Liland-saken ble alkoholkonsentrasjonen i ofrene forsøkt brukt til å bestemme dødstidspunktene. Det er en kjent sak at alkoholforbrenningen stopper når døden inntreffer. Det eneste sikre man kunne si var at Larsen og Johansen begge var godt beruset kl. 16.00 den 22. desember.⁵⁹ Disse opplysningene er basert på vitnene som ble ført under hovedforhandlingen i 1970. Hva hadde skjedd med Johansen i mellomtida, siden han var edru da han døde?

I sin erklæring av 20. april 1972 kommer det fram at professor Lundevall har forutsatt at de døde hadde omtrent samme alkoholkonsentrasjon på tiden for skadetilføyelsen. Alkoholforbrenningen normalt sett er på ca. 0,15 promille i timen. Hvis ofrene hadde omtrent samme promille og ble tilføyd øksehuggene omtrent på samme tid, ville overlevelsestiden for Johansen, sammenholdt med Larsens promille på 2,3, bli minst 13-15 timer. Men Johansen kunne hatt mer, mindre eller ingen alkohol i blodet da han ble drept.

Den eneste positive angivelsen de forskjellige alkoholkonsentrasjonene kan gi oss om gjerningstidspunktet, er hvis de begge ble slått ned samtidig og var like fulle, så måtte Johansen levd minst 13 timer lenger enn Larsen for forbrenne alkoholen.

Hvis Johansen hadde blitt slått ned kort tid etter kl. 16.00 den 22. desember, måtte han nødvendigvis ha levd en del timer til, slik at alkoholen rakk å bli forbrent.

⁵⁹ NOU: *Lilandsaken*, Oslo 1996, s. 50.

Alkoholkonsentrasjonen forteller oss bare at Johansen var edru da han døde. Var han edru fordi han levde med hodeskadene, og var mer eller mindre bevisstløs, og derfor ikke kunne drikke, eller var han bare hadde latt være å drikke som følge av at han var sjuk?⁶⁰

Når det konkluderes at Johansen senest ble skadet den 23. desember hviler denne konklusjonen på at han hadde samme alkoholkonsentrasjonen i blodet som Larsen, og derfor må ha hatt levd i minst 15 timer for å forbrenne alkoholen. 15 timer pluss 6-8 timer er blir 21-23 timer. Går dette antall timer tilbake fra 24. desember kl.12.00, blir seneste gjerningstidspunkt 23. desember kl.13-15.⁶¹ Lundevall kan kun foreta denne tidsregningen hvis man antar at ofrene var like beruset.

Hvis vi derimot antar at Johansen var edru av ymse årsaker, kan skadetilføyelsen ha skjedd på et mye senere tidspunkt enn antatt av Lundevall og Giertsen. I de nye sakkyndige erklæringene kom det fram at Johansen, i likhet med Larsen, måtte ha dødd kort tid etter skadetilføyelsene.⁶²

For tirsdag den 23. desember finnes ingen opplysninger om alkoholkonsum for de to drepte.⁶³ Jahrmann fant ingen festdeltaker denne dagen. Alkoholforutsetningen knytter seg til mandag og kvistlakkfesten. Det er kun da man kan anta at de var like fulle.

Forutsetningen om lik alkoholkonsentrasjon var ikke forsøkt bevist, men hvilte bare på antagelser. Professor Torvik uttaler i et brev til advokat Schiøtz fra 15. juli 1993 at forutsetningen om at begge var like beruset er nesten uhørt. Det er forøvrig i dette brevet at han også uttaler at man klemmes mellom sakens alvor og lojalitet mot Lundevalls minne.⁶⁴

⁶⁰ NOU: *Lilandsaken*, Oslo 1996, s.51.

⁶¹ *ibid.* s.89.

⁶² *ibid.* s.99.

⁶³ Erling Moss: *Saken Per Liland*, Oslo 1997, s.390.

⁶⁴ LE-1993-1645

Professor Haugen uttaler at det ikke kan trekkes noen konklusjon ut fra forskjellen i alkoholkonsentrasjonen.⁶⁵ Den danske professor Simonsen uttaler at det er ingen konkret dokumentasjon som underbygger at de hadde lik alkoholkonsentrasjon på skadetidspunktet, men han uttaler at Johansen skulle hatt lavere promille enn Larsen fordi han var tyngre, hvis de hadde drukket like mye.⁶⁶

De nye sakkyndigerklæringene til Torvik, Simonsen og Haugen, avviser at Johansen kunne levd så mye mer enn et par timer etter skadetilføyelsene. Dette betyr at hvis han var så beruset som det har kommet fram av vitneutsagn, ikke kunne forbrent så mye alkohol, at han ble edru før døden inntraff. Dette utelukker da et så tidlig drapstidspunkt som det opereres med i tiltalebeslutningen og dommen mot Liland.⁶⁷

Eidsivating lagmannsretts bemerkninger i kjennelsen fra 29. april 1994:⁶⁸

"I sin erklæring av 20. april 1972 har Professor Lundevall blant annet foretatt en vurdering på bakgrunn av opplysninger om alkoholkonsum og alkoholkonsentrasjon i blod og urin- "under forutsetning av at begge avdøde har hatt den samme alkoholkonsentrasjon på tiden ved skadetilføyelsen". Om grunnlaget for og holdbarheten til denne forutsetningen foreligger det nærmest intet. Det er likevel den som danner den viktigste basis for Lundevalls konklusjon om at Johansen ble skadet omkring kl.13.00 den 23. desember, og for hans følgende uttalelse: "Skadene ble tilføyet en gang mellom 22. desember kl.16.00 og 23. desember kl.13.00-15.00". Hvis den nevnte forutsetning ikke er holdbar, er konklusjonen isolert sett verdiløs som grunnlag for skade -og dødstidspunktene."

Ved første den første gjenopptakelsesbegjæringen reiste aktor Håkon Wiker spørsmålet: *"Hvor lenge har (Johansen) levet etter skadetilføyelsen, vurdert på bakgrunn av opplysninger om alkoholkonsum og alkoholkonsentrasjon i blod og urin, -under*

⁶⁵ LE-1993-1645

⁶⁶ *ibid.*

⁶⁷ NOU: *Lilandsaken*, Oslo 1996, s.107.

⁶⁸ *ibid.*

forutsetning av at begge de avdøde har hatt den omtrentlige samme alkoholkonsentrasjon på tiden ved skadetilføyelsen?"

Her ser vi at Håkon Wiker legger inn en forutsetning som innenfor det tidsrommet vi har å forholde oss til er meningsløs. Det er så mange timer mellom mandagen de sist ble sett beruset, og onsdagen de ble funnet døde at begge kunne sove ut tirsdagen, bli edru og pånytt begynne å drikke.

Det som er interessant er at Science konklusjonen ikke passer i forbindelse med alkoholforutsetningen, fordi alkoholforutsetningen ikke er et ekspertbevis.

Forbrenningstid for alkohol er ikke et så komplisert spørsmål i saken at det må behandles av de sakkyndige. Det kunne vært nok å spørre de sakkyndige om antatt forbrenningstid for alkohol, og la juryen vurdere selv. Wiker har med sitt spørsmål lagt inn en uholdbar forutsetning som kan ha ført til det virket som de sakkyndige har gått god for forutsetningen om lik alkoholkonsentrasjon, og samtidig tatt juryens oppmerksomhet unna det enkle faktum at Johansen kanskje var edru da han ble angrepet.⁶⁹

Alkoholforutsetningen er ikke et rettsmedisinsk bevis.

2.3 Feilaktige vitneforklaringer i saken Liland-saken

2.3.1 Er det grunn til å tro at vitner forklarte seg feilaktig?

Med feilaktige vitneforklaringer mener jeg løgn og/eller feilobservasjoner.

Siden hovedfokus i rettsaken og gjenopptakelsesprosessen, har vært på de sakkyndiges erklæringer, er de enkeltes vitneutsagn ikke inngående analysert verken i rettslige avgjørelser, eller litteraturen om saken.

⁶⁹ NOU: *Lilandsaken*, Oslo 1996, s.86.

I Liland-saken er det svært vanskelig å peke på vitneprov å si at de er uriktige. Det eneste vi kan si er at Liland ble tiltalt og dømt for å ha begått drapene om ettermiddagen/kvelden den 22. desember. Vitneprov som har vært forenlige med at drapene skjedde da har sannsynligvis blitt lagt til grunn i den fellende dommen. Vitnene som hadde sett og hørt ofrene i live den 23. og 24. desember har juryen lagt lite vekt på.

Flere personer som var sentrale vitner for aktors hypotese, var i tvil om det var den 22. eller 23. desember de hadde gjort sine observasjoner. Disse gikk ut på at de hadde sett Liland komme ut, eller bli kastet ut fra Lille Helvete. Vitnene støtter kun en hypotese fra aktors side om kringling og utkastelse av Liland, som utviklet seg til dobbeldrap. Da de vitnet for retten falt de ned på den 22. desember. Disse kan da ha uttalt seg riktig fordi Liland forklarte selv til politiet, at han hadde vært i Lille Helvete denne dagen.

2.3.2 Konklusjon

Det er ikke grunnlag for å si at enkeltvitner uttalte seg uriktig.

3 Fritz Moen

3.1 Innledning

Sigrid Heggheim var natt til søndag 5. september 1976, på vei hjem fra Studentersamfundet i Trondheim. Sigrid hadde følge av en mannlig bekjent, Arild E. et stykke. Han skulle i en annen retning så de skilte lag.⁷⁰

Fra de skilte lag, 5. desember ca. kl. 02.00, til hun ble funnet død på et jorde litt syd for Lerkendal stadion, lørdag 11. september ca. kl. 14.00, er det ingen sikre observasjoner av

⁷⁰ NOU 2007:7 *Fritz Moen og norsk strafferettspleie*, Oslo 2007, s.162.

Sigrid. Dødsårsaken var kvelning. Det ble funnet sæd i vagina og blodflekker på regnjakken, regnjakkesnora og BH-en.⁷¹

I begynnelsen av etterforskningen var politiet overbevist om at hun ble drept natten til 5. september 1976. Flere vitner hørte sterke nødsrik fra en kvinne fra jordet ved Nidarvoll ca.kl. 02.00-02.30 denne natta. Sigrid og Arild E. hadde en kino avtale søndag kl.19.00, men Sigrid kom aldri.⁷²

Den 6. oktober 1977, ble Torunn Finstad funnet drept i Trondheim.⁷³ På grunn av likheter mellom drapene antok politiet at man sto overfor samme drapsmann. Dagen etter Torunn ble funnet foretok politiet undersøkelser rettet mot Fritz Moen. Han bodde i et hybelhus med gangavstand til åstedet. Fritz Moen var døv, og lam i høyre arm.⁷⁴

Fredag 7. oktober 1977 blir Fritz Moen pågrepet mistenkt for blotting. I et avhør søndag 9. oktober ”innrømmet” han overfor en politibetjent i Kripos, å ha tatt livet av Torunn Finstad. Samtidig skrev han navnet til Sigrid Heggheim på en serviett, noe som ble tolket slik at han også hadde hatt noe med hennes død å gjøre.⁷⁵

Det ble ikke funnet biologiske eller andre spor som kunne knytte Fritz Moen til drapet på Sigrid. Etterforskningen hvilte i begynnelsen på tre grunnpilarer:

1. Det forelå et seksualdrap.
2. Gjerningsmannen var av blodtype A-utskiller.
3. Sigrid var drept natt til søndag 5. september.

⁷¹ NOU 2007:7 *Fritz Moen og norsk strafferettspleie*, Oslo 2007, s.162.

⁷² l.c.

⁷³ NOU 2007:7 *Fritz Moen og norsk strafferettspleie*, Oslo 2007, s.15.

⁷⁴ l.c.

⁷⁵ NOU 2007:7 *Fritz Moen og norsk strafferettspleie*, Oslo 2007, s.43.

Påtalemyndigheten bestemte seg våren 1978 for bare å iretteføre Torunn-saken pga. bevisenes stilling. Fram til dette var Sigrid-saken uoppklart, og våren 1978 da Torunn-saken gikk for retten var Moen praktisk talt sjekket ut av Sigrid-saken.

Men i slutten av september 1980 gjenopptok politiet etterforskningen mot Moen. Han ble på nytt avhørt, og avgir 22. oktober den første forklaringen i en rekke, om hvordan han drepte, og forsøkte å voldta Sigrid Heggheim.⁷⁶

Hovedforhandlingen var berammet til 30. november 1981, og det var satt av tre uker til rettsaken. Første rettsdag tilsto Moen drapet i en detaljert forklaring. Under lagmannsrettens behandling vekslet han mellom å forklare seg i detaljer og å erklære seg uskyldig.⁷⁷

Forsvareren, Olav Hestenes argumenterte at Moen ikke kunne være gjerningsmannen fordi det forelå to utelukkelsesbevis. Moen hadde alibi, fordi han hadde vært i Selbu gjerningsnatta, og drapet var begått av en person med blodtype A-utskiller, og ikke av Moen som var AB ikke-utskiller. Dette var to vektige bevis mot at Moen kunne være gjerningsmannen.⁷⁸

I Torunn-saken ble Moen i Frostating lagmannsretts dom 29. mai 1978, dømt til 20 års fengsel og 10 års sikring. Straffen ble ved anke til Høyesteretts kjæremålsutvalg, redusert til 16 års fengsel og 10 års sikring. I Frostating lagmannsrett dom 18. desember 1981, ble Fritz Moen også dømt for drapet på Sigrid Heggheim, og fikk en tilleggstraff på fem år.⁷⁹

⁷⁶ Tore Sandberg: *OVERGREPET-Justismordene på FRITZ MOEN*, Oslo 2007, s.113.

⁷⁷ NOU 2007:7 *Fritz Moen og norsk strafferettspleie*, Oslo 2007, s.230.

⁷⁸ l.c.

⁷⁹ NOU 2007:7 *Fritz Moen og norsk strafferettspleie*, Oslo 2007, s.262.

3.2 Rettsmedisinske feiltolkinger i Moen II-saken

3.2.1 Bakterieforurensingshypotesen

3.2.1.1 Var det en feiltolking?

Den rettsmedisinske feiltolkingen i Sigrid-saken var at prosekutor Halldis Lie mente at bakterieforurensing kunne føre til at blod- og utskillertypen til gjerningsmannen var ukjent. Obdusentene mente at skader på underlivet tilsa at Sigrid hadde blitt voldtatt før hun døde. Det ble funnet sæd i vaginalsekretet, og sakkyndige fant ut at blodtypesubstansen inneholdt blodtype A-utskiller. Fritz Moen var ikke-utskiller. Bakterieforurensingshypotesen ble så tilbakevist av nye sakkyndige som så marginal, at den var ugyldig. Den sakkyndige skulle forstått at vilkårene for bakterieforurensning ikke forelå i dette tilfellet. Moen som ikke-utskiller skulle da vært utenfor mistanke.

3.2.1.2 Hva var årsaken til feiltolkingen?

Noen mennesker skiller ut blodtypen sin i kroppsvæsker; sæd, spytt og svette. Disse kalles utskillere. Andre gjør det ikke, disse kaller ikke-utskillere.⁸⁰ Altså en blodtype A-utskiller, skiller ut blodtype A i kroppsvæsker. En blodtype A ikke-utskiller, skiller ikke ut blodtypen i kroppsvæsker. Medisinsk riktig betegnelse for blodtype er da blodtype/utskiller eller ikke-utskiller. Prosekutor Halldis Lie skriver i sin tilleggsutalelse: Blodtyper, dette begrepet inneholder to opplysninger: 1. Blodtype 2. Om personen blodtypen stammer fra er utskiller eller ikke-utskiller.

Moens blodtype ble bestemt til AB ikke-utskiller.⁸¹ Nærmere tester viste også at han ikke skilte ut blodtypen sin i noen kroppsvæsker.⁸² Han var dermed utelukket som drapsmann i Sigrid-saken, dersom det ble lagt til grunn at det var drapsmannens sæd som ble funnet i hennes vagina.

⁸⁰ Tore Sandberg: *OVERGREPET-Justismordene på FRITZ MOEN*, Oslo 2007, s.96

⁸¹ NOU 2007:7 *Fritz Moen og norsk strafferettspleie*, Oslo 2007, s.174

⁸² Tore Sandberg: *OVERGREPET-Justismordene på FRITZ MOEN*, Oslo 2007, s.264.

Vaginalsekretet og blodflekkene fra Sigrid ble analysert. Erklæringen fra Rettsmedisinsk institutt fra 16. februar 1977, fra prosektor Halldis Lie, uttalte at det var overveiende sannsynlig at blodtypesubstansen i vaginalsekretet skrev seg fra den påviste sæd, og at dette måtte stamme fra en person med blodtype A-utskiller. I blodflekkene ble det påvist blodtype A substans som kunne bety at blodet stammet fra en person med blodtype A. Sigrid Heggheim hadde blodtype 0. En ikke-utskiller skulle da være utenfor mistanke.

I en tilleggserklæring av prosektor Lie fra 24. oktober 1977, ble blodanalysene utdypet og modifisert. Hun uttalte at i Sigrid-saken stammer den påviste sæd mest sannsynlig fra en person med blodtype A-utskiller, men det kan ikke utelukkes at den påviste substans skyldes bakterier, og at gjerningspersonens blodtyper derfor er ukjent.⁸³

Prosektor Halldis Lie skriver:⁸⁴

”De av de nevnte bakterier som kan være aktuelle er E.coli eller Proteus. Av disse to er det mest sannsynlig at E.coli danner blodtypesubstans av type A. Av E.coli finnes flere stammer. En forsker som undersøkte 29 av disse stammene fant at én av dem inneholdt blodtypesubstans A.”⁸⁵ Av dette må man trekke den konklusjon at man ved blodtypebestemmelse av biologisk materiale som har vært utsatt for bakteriell påvirkning kan få feilaktig typeresultat av to grunner:

- 1. Ved at forurensende bakterier inneholder blodtypesubstans*
- 2. Ved at bakterier bevirker nedbrytning (ødeleggelse) av tilstedeværende blodtypesubstans.*

Det lar seg ikke avgjøre, uten langvarige bakteriologiske undersøkelser, om det i en konkret sak foreligger noen av de to nevnte feilmuligheter. I Sigrid-saken er det påvist substans av blodtype A i vaginalsekretet. Det er derfor mest sannsynlig at den påviste sæd stammer fra en person av blodtype A-utskiller, men det kan ikke utelukkes at den påviste

⁸³ NOU 2007:7 Fritz Moen og norsk strafferettspleie, Oslo 2007, s.174

⁸⁴ l.c.

⁸⁵ Okadas,S: Gunma,J. Medical Science:63, 1953.

substans skyldes bakterier og at gjerningsmannens blodtyper(flertall fordi hun mener: 1.blodtype 2.om personen er utskiller eller ikke-utskiller (min understreking)) derfor er ukjent.”

De sakkyndige prosekutor Halldis Lie og overlege Knut Halvorsen forklarte under hovedforhandlingen at det var langt over 50 prosent sannsynlig at sædavgiver var blodtype A-utskiller.

Prosekutor Halldis Lie forklarer retten at blodtypesubstansen gjør det overveiende sannsynlig at Moen kan utelukkes som gjerningsmann. Men typebestemmelsen på blodet kan være vanskelig på grunn av bakteriologisk nedbryting av blodtypesubstansen, og slikt kan føre til feil resultater.⁸⁶

Overlege Knut Halvorsen ved Haukeland sykehus uttalte seg særskilt om usikkerheten ved blodtypebestemmelser, men han sluttet seg til hovedkonklusjonen i Halldis Lies erklæringer om at blodtype A var mest sannsynlig. Den eventuelle usikkerhet innebærer at drapsmannens blodtype muligens er ukjent.⁸⁷

I forbindelse med gjenopptakelsen uttalte en ny sakkyndige:⁸⁸

Kjæremålsutvalget oppnevnte 11. april 2003, overlege dr. med Henning Sørensen, Blodbanken ved Rigshospitalet i København som sakkyndig.

Han uttalte:

”Kardinalpunktet er altså:

Findes der i sagen holdepunkter for, at den påviste A substans hidrører fra bakterier, i hvilket tilfælde sæden godt kan stamme fra Fritz Moen, eller findes der ikke sådanne

⁸⁶ NOU 2007:7 *Fritz Moen og norsk strafferettspleie*, Oslo 2007, s.244

⁸⁷ *ibid.* s.245.

⁸⁸ HRKj-kjennelse 14.oktober 2003. Rt.2003.1389

holdepunkter, i hvilket tilfælde sæden ikke kan andtages at hidrøre fra ham resp. Er der i det oplyste holdepunkter for, at det ene udsagn er mere sandsynlig end det andet.”

Overlege Sørensen anser det ikke sannsynlig at det har vært bakteriepåvirkning. Det er overveiende sannsynlig at blodtypefunnet kommer fra et menneske. Han påpeker også at samme sæd- og blodtypefunn er gjort både i Sigrid, og flere steder på klærne hennes. Funnet på klærne må umiddelbart ha vært utsatt for andre temperatur-, vær- og andre betingelser enn blodtypesubstansfunnet i Sigrid. Sørensen vurderer sannsynligheten for at bakterievekst skulle ha forårsaket alle disse funnene til å ”*være af størrelsesorden en million gange eller mere*”. Altså sannsynligheten for at Fritz Moen er gjerningsmannen er mindre enn en til en million.⁸⁹

I denne kjennelsen ble Sigrid-saken besluttet gjenopptatt nettopp på grunn av at de biologiske sporene funnet på åstedet ikke kunne tilbakeføres til Moen. Samtidig uttalte utvalget at det forelå det sterke holdepunkter for at det biologiske materialet ikke kunne stamme fra andre enn gjerningsmannen

De rettsmedisinske funn taler for at det har skjedd en fullbyrdet voldtekt på åstedet. Det er derfor uforståelig at Moen har blitt trukket inn i denne saken, siden han er ikke-utskiller. Det er sannsynlig at prosektor Lies uttalelse om bakterieforurensing har lagt grunnlag for å dra konklusjonen at gjerningspersonens blodtyper dermed var ukjent, og Moen derfor potensielt kunne være gjerningsmannen.

At bakterieforurensing åpnet for muligheten av at de ikke kjente blodtypene til gjerningspersonen, hviler på feil forutsetninger, fordi det er snakk om ørsmå muligheter for at bakterieforurensing oppstår.

I det virkelige liv finnes det ikke noe kjent tilfelle der en slik bakterieteori er påvist, og om dommen mot Fritz Moen skulle vært korrekt står vi overfor en medisinsk verdenssensasjon.

⁸⁹ Tore Sandberg: *OVERGREPET-Justismordene på FRITZ MOEN*, Oslo 2007, s.266.

Bare det faktum at Moen var ikke-utskiller, er i seg selv et utelukkelsesbevis, og dermed et frifinnende bevis.

3.2.1.3 Hvorfor gjorde rettsmedisineren feiltolkingen?

Ad pkt.1 i Science artikkelens konklusjon:

Jeg har ikke noe saklig grunnlag for å uttale meg om manglende kvalifikasjoner har ført til feiltolkingen. Det eneste jeg kan si i forhold til feiltolking, er at hvis blodtypebeviset skal peke på Moen som gjerningsmann, må blodtypesubstansen være bakterieforurensset. Dette kunne ikke fastslås fordi de nye sakkyndige påpekte at dokumentasjonen Halldis Lie viste til, er basert på laboratorieforsøk, der det hersker optimale betingelser for at bakterien skal formere seg. En av disse betingelsene er kroppstemperatur. Dette burde Lie visst. Den sakkyndige har ikke stilt spørsmålstegn ved å bruke en lab-analyse om bakterieforurensing på et virkelig forhold. Dette kan tyde på at det er årsakssammenheng mellom manglende vitenskaplig skolering og feiltolkingen.

Ad pkt. 2 og 3 i Science artikkelens konklusjon:

Disse punktene er ikke relevante for utskiller problematikken.

Ad pkt. 4 i Science artikkelens konklusjon:

De rettssakkyndige i Moen II-saken var under stort press fra politi, påtalemyndighet og media. I en så alvorlig sak forventes det resultater. Det er kanskje slik at den sakkyndige ønsker å innfri forventningene. Kanskje er det derfor Lie finner fram den obskure bakterieforurensingshypotesen?

Den sakkyndige har kommet med bakterie hypotesen selv om denne åpnet for at Moen kunne bli sett på som sædavgiver til tross for han var AB ikke-utskiller. Den mulige bakterieveksten gav påskudd for manipulasjon av det faktum at det var sæd fra en person med A-utskiller i den dreptes vagina. Er dette et ønske om å opplyse saken best mulig, eller hjelpe påtalemyndigheten? Det kan tyde på at det er årsakssammenheng mellom menneskelig tilbøyelighet til å la seg påvirke og feiltolkingen.

Konklusjon:

Det er årsakssammenheng mellom feiltolkingen og to av årsakene nevnt i Science konklusjonen.

Vilkåret om rettsmedisinsk feiltolking er oppfylt ut fra definisjonen jf avhandlingens pkt. 1.3 og Science artikkelen.

3.3 Feilaktige vitneutsagn i Moen II-saken

3.3.1 Er det grunn til å tro at vitner forklarte seg feilaktig?

Med feilaktige vitneforklaringer mener jeg løgn og/eller feilobservasjoner.

Fritz Moen ble dømt for å ha drept Sigrid Heggheim søndag 5.september ca. kl.23.45.

Teoriene til politiet gikk i begynnelsen ut på at Sigrid ble drept natta den 5. september ca. kl. 02.30. I minuttene etter at Sigrid Heggheim og Arild E, skilte lag ca.kl.02.00, søndag den 5.september 1976, har i alt 25 vitner hørt nødsrik fra en kvinne fra området ved Nidarvoll der Sigrid ble funnet den 11.september.⁹⁰ Flere av vitnene lå og sov, men skrikene var så kraftige at de våknet.

Sigrid Heggheim hadde drapskvelden en oransje regnjakke på seg. Et vitne hadde observert en gul/oransje regnjakke ved åstedet om morgenen søndag 5. september. Andre vitner fortalte at fargepletten, ikke var der søndag, men mandag. Et vitne fortalte at hunden, som han luftet, fikk en reaksjon mandag, men ikke søndag. Et vitne fortalte at Sigrid hadde på seg raggsokker da hun var på et vorspiel, før hun dro på Studentersamfundet. Da hun ble funnet hadde hun på seg bomullssokker. Vitner hadde også sett Fritz Moen i nærheten av åstedet ved to anledninger; den 5. og 8.september.

⁹⁰ Tore Sandberg: *OVERGREPET-Justismordene på FRITZ MOEN*, Oslo 2007, s.13.

Allikevel, de sentrale bevisene mot Moen i Sigrid-saken var ikke vitneprov. Det som gjorde at politiet endret drapstidspunktet fra natt til søndag til søndag kveld, var Moens forklaring (som vi i dag vet var falsk), og at de sakkyndige åpnet for at Moen teoretisk kunne være sædavgiver.

Siden hovedfokus i rettsaken og gjenopptakelsesprosessen, har vært på rettet mot Moens kommunikasjonsferdigheter i forbindelse med hans forklaringer, og sakkyndig erklæringene, er de enkelte vitneutsagn ikke inngående analysert verken i rettslige avgjørelser, eller litteraturen om saken.

3.3.2 Konklusjon

Det finnes ingen holdepunkter for at det ble avgitt feilaktige vitneutsagn i Moen II-saken.

4 Fredrik Fasting Torgersen

4.1 Innledning

Torgersen-saken er en av de mest omtalte straffesakene i norsk historie. Torgersen ble arrestert 7. desember 1957 kl. 00.58, mistenkt for sykkeltjuveri. Den 16. juni 1958 ble han dømt til livsvarig fengsel og 10 års sikring for drapet på den 16-årige Rigmor Johnsen.

Rigmor Johnsen ble funnet drept i kjelleren under Fred Olsen gate delen av Skippergata 6 B, i Oslo, natt til lørdag 7. desember 1957. Hun var delvis avkledd. Bak og over liket var det laget et bål av forskjellig fra kjelleren. Det var ulmebrann i bålet, og det var røyk fra dette som gjorde at brannvesenet ble varslet fra leiligheten over avdøde kl. 01.27. Det var på grunn av brannen liket ble oppdaget.

Rigmor var voldtatt, eller forsøkt voldtatt, og dødsårsaken var kvelning kombinert med et dødelig slag mot hodet. Gjerningspersonen hadde bitt henne i det venstre brystet. Dette skjedde sannsynligvis etter hun var død fordi det ikke var blod i bittsporet.

Bevisvurderinger i Torgersen-saken finnes i anken til Høyesterett i 1958, i sakkyndig erklæringene, og notatet til aktor i saken, statsadvokat Dorenfeldt. Han utarbeidet et fylldig notat⁹¹ som er datert 17. desember 1958. Dorenfeldt skrev at notatet inneholdt en bred samlet fremstilling av det bevismateriale som lagretten bygde sin avgjørelse på. Dette bygger også Gjenopptakelseskommisjonen på. Se side 47 og 48 i Gjenopptakelseskommisjonens avgjørelse.⁹²

Torgersen ble dømt på tre tekniske bevis.⁹³

1. Tannbittbeviset
2. Avføringsbeviset
3. Barnålbeviset

Disse bevisene sammen med to vitneutsagn var sannsynligvis det juryen la avgjørende vekt på.⁹⁴ Disse vitnene var:

1. Ørnulf Emil Bergersen
2. Johanne Kristine Olsen

⁹¹ Ståle Eskeland: *"Torgersen-saken: Gjenopptakelseskommisjonens sviktende grunnlag for å avslå kravet om gjenopptakelse"*, Oslo 5. september 2008, se pkt. 2.1 og 2.2.

www.torgersensaken.no/esk050908.htm
⁹² www.torgersensaken.no/gjenopptakavsl.pdf

⁹³ Ståle Eskeland: *"Torgersen-saken: Gjenopptakelseskommisjonens sviktende grunnlag for å avslå kravet om gjenopptakelse"*, Oslo 5. september 2008, se pkt. 2.1 og 2.2.

⁹⁴ Ståle Eskeland: *"Bevisene i Torgersen-saken"*, Oslo 5.april 2005, side 39.
www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

I analysen av bevisene behandler jeg først de tekniske bevisene, så vitnebevisene. Vurderer hvert bevis for seg.

4.2 Rettsodontologiske eller rettsmedisinske feiltolkninger i Torgersen-saken

4.2.1 Tannbittbeviset

4.2.1.1 Var det en feiltolking?

De sakkyndige forklarte under hovedforhandlingen i 1958 at det var identitet mellom bittsporet og Torgersens tenner. Feiltolkingen var at de sakkyndige anså tannbittbeviset som et sikkert bevis for Torgersens skyld. I dag vet vi at dette er et utelukkelsesbevis.

4.2.1.2 Hva var årsaken til feiltolkingen?

Tannbittbeviset er sakens hovedbevis.⁹⁵ I Rigmor Johnsens venstre bryst var det flere merker etter tenner. Til sammen utgjør merkene et bittspor fra et menneske.

For å ta stilling til hva slags feiltolking som har skjedd, må vi ta stilling til om det er et sikkert bevis, et utelukkelsesbevis eller om det ikke knytter Torgersen til drapet.⁹⁶

Hva uttalte de rettodontologisk sakkyndige: Strøm og Wærhaug om tannbittbeviset under hovedforhandlingen i 1958?

Oslo forhørsrett oppnevnte 30. desember 1957 tannlege Ferdinand Strøm som sakkyndig for å gi erklæring om bittsporet. Den 28. april ga han en erklæring der det i konklusjonen heter:

” En odontologisk undersøkelse av bittspor sammenlignet med siktedes tenner vil, hvis der ikke foreligger overensstemmelse, være absolutt frifinnende for mistenkte. Annerledes når

⁹⁵ Ståle Eskeland: ”Bevisene i Torgersen-saken”, Oslo 5.april 2005, side 3.

www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

⁹⁶ ibid s.143.

det foreligger overensstemmelse. Her blir det alltid et skjønn og det bør vises forsiktighet såfremt det ikke foreligger detaljer som må sies å være særlig karakteristiske.

Ved tennene hos mistenkte Fredrik Ludvig Fasting Torgersen foreligger det som nevnt en rekke særlige karakteristika som alle uten undtagelse gjenfinnes i bittsporene hos den drepte. Ut fra et vitenskaplig syn er det etter min oppfatning overveiende sannsynlig at bitemerket i brystet til Rigmor Johnsen skriver seg fra mistenkte Fredrik Ludvig Fasting Torgersen. Ut fra min personlige erfaring vel vitende om mitt ansvar, anser jeg bitemerket i brystet til den drepte å være identisk med mistenkte Fredrik Ludvig Fasting Torgersens tenner.”⁹⁷

Torgersen framsatte 7. mai ønske om at det ble oppnevnt en sakkyndig utenfor Norden. Forhørsretten etterkom ikke dette, og begrunnet svaret med at det var ingen grunn til å tvile på norsk eller skandinavisk kompetanse. For deretter å utnevne en av kollegaene til Strøm, professor dr. philos Jens Wærhaug.

Den 14. mai avga Wærhaug erklæring med konklusjonen: ” *Bittsporene i drepte Rigmor Johnsens bryst kan med en til visshet grensende sannsynlighet sies å være etterlatt av Fredrik Ludvig Fasting Torgersen. Det kan ikke utelukkes at andre kan ha gjort det, men denne mulighet er så liten at den neppe kan tas i betraktning.*”⁹⁸

Gjenopptakelsessaken 1973-1976:

Professor Gisle Bang støttet Strøm og Wærhaugs konklusjon⁹⁹, mens professor Arne R. Hagen uttalte at hvis Strøm og Wærhaugs beskrivelser var riktige, måtte Torgersen

⁹⁷ Rt. 1957.1101 s.1102/1103

⁹⁸ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s. 151.

www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

⁹⁹ *ibid.* s.149.

utelukkes som biter¹⁰⁰. Tannlege Fredrik Neumann fant mange uoverenstemmelser mellom Torgersens tenner og bittsporet, uten å konkludere om han kunne ha bitt eller ikke¹⁰¹.

Gjenopptakelsesaken 1997-2001:

Sakkyndige som mente Torgersen måtte utelukkes som biter:

Tannlege Kjell Johannessen, professor dr. med Per Holck, professor DDS David Senn, professor DDS Michael Bowers, professor DDS Marden E. Alder, professor DDS Paul G. Stimson¹⁰².

Sakkyndig som ikke fant grunnlag for å konkludere: seniorforsker dr. med Per Flood¹⁰³.

Sakkyndige som konkluderte med at Torgersen kunne være biteren: professor Gordon MacDonald og professor David K. Whittaker. Deres konklusjon var at Torgersen meget sannsynlig var biteren¹⁰⁴, også professor dr. odont Tore Solheim har gitt uttalelser som går i den retning, men han har ikke hatt status som sakkyndig¹⁰⁵.

For å konkludere med at Torgersen har bitt, må alle trekkene i bittsporet være forenlige med trekk ved hans tenner. Hvis et trekk i bittsporet ikke lar seg forene med Torgersens tenner, må det konkluderes med at han ikke er biteren. Dette understrekes av Senn, med henvisning til ”guidelines” utarbeidet av The American Board of Forensic Odontology.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s. 149.

www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

¹⁰¹ l.c.

¹⁰² Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s. 150.

www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

¹⁰³ l.c.

¹⁰⁴ l.c.

¹⁰⁵ l.c.

¹⁰⁶ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s. 161.

www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

Professor DDS David Senn har i tilleggsutalelse av 22. november 2003, gjennomgått fire trekk i bittsporet som er uforenlige med at Torgersen er biteren.¹⁰⁷

1. Det er ikke merke etter tann 42 i drapsofferets bryst. Denne tanna setter alltid merke med artikulatortforsøk.¹⁰⁸
2. Forholdet mellom tannparet 31 og 41 i drapsofferets bryst, er motsatt av det Torgersens tenner ville avsatt.¹⁰⁹
3. I bittmerke 2 er det en forhøyning i midten av merket. Dette kan tyde på at merket kommer fra en ”hultann”. Dette er ikke forenlig med merke fra noen av Torgersens tenner.¹¹⁰
4. Uenighet fra begynnelsen av saken, om hvilke tenner som har laget bittsporet. Strøm, Wærhaug og MacDonald, sammen med Whittaker, angir tre forskjellige tannkombinasjoner som kan ha laget bittmerke 1, 2 og 3.¹¹¹

Den rettsmedisinske kommisjons vurdering av tannbittbeviset 3. oktober 2001:

””Bittmerkebeviset” i Torgersen-saken er nå blitt vurdert av en rekke spesialister i rettsodontologi og beslektede fagområder, og blant dem flere fagfolk med internasjonalt omdømme. De har samlet gitt uttrykk for et vidt spekter av ulike sakkyndige bedømmelser i forhold til hovedspørsmålet i denne sammenheng: Hva er sannsynligheten for at Torgersens tannsett kunne påføre Rigmor Johnsen et slik bittmerke sammenlignet med sannsynligheten for at kunne vært påført av tannsettet til noen annen?

Det er demonstrert at de sakkyndige har ulike oppfatninger av i hvilken grad og hvordan særegenheter ved et tannsett vil føre til særegenheter i et bittmerke. Dette leder til ulike

¹⁰⁷ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s. 161.

www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

¹⁰⁸ ibid. s.162.

¹⁰⁹ ibid. s.170.

¹¹⁰ ibid s. 171.

¹¹¹ www.torgersensaken.no/?page_id=11 Tannbittbeviset pkt. 3.

oppfatninger, om den vekt man kan tillegge "matchende" særegenheter, det finnes ingen veldefinerte kriterier for "ikke matchende" særegenheter. Hvis en særegenhet ved et bittmerke atskiller seg fra det man kan forvente dersom det var forårsaket av et vist tannsett, kan det tilsynelatende neglisjeres (gis en "naturlig forklaring") av noen sakkyndige, mens andre bruker det som grunnlag for å utelukke. Alt i alt er det blitt demonstrert at dagens "state-of-the-art" innen dette området av rettsodontologien er slik at det ikke gir grunnlag for noen sterk konklusjon om at det aktuelle bitemerket ble påført av Torgersen, og heller ikke om det ble det.

Kommisjonen opprettholder og forsterker derfor den bedømmelse man ga overfor Borgarting lagmannsrett i rapport datert 7. august 2000: Det bør utvises forsiktighet, og Domstolen bør ikke tillegge bittmerket stor bevisbyrde.¹¹²

4.2.1.3 Hvorfor gjorde rettsodontologene feiltolkingen?

Ad pkt.1 i Science artikkelens konklusjoner på hvorfor rettssakkyndige gjør feil:

I Torgersen-saken var den ene sakkyndige en tannlege uten vitenskaplig skolering, den andre var professor i tannkjøtt sykdommer.¹¹³ Ingen av de sakkyndige hadde studert bittspor i brystvev før. De sakkyndige hadde manglende vitenskaplig skolering i forhold til å tolke bittspor i vev. Det er årsakssammenheng mellom manglende vitenskaplig skolering og feiltolkingen.

Ad pkt. 2 i Science artikkelens konklusjon:

Hvis man studerer erklæringene til Strøm og Wærhaug nærmere oppdager man at de bare er på jakt etter likheter i bittsporet, ikke ulikheter. I 1958 forelå det ikke statistisk materiale som kunne sikre forenlighet av bittspor i vev, med tennene som angivelig hadde laget

¹¹² Rt. 2001.1521 (s. 1563)

¹¹³ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s.41.
www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

merkene.¹¹⁴ Strøm og Wærhaug kom fram til ulike konklusjoner om hvilke tenner som hadde avsatt de ulike merkene uten at dette ble meddelt retten.¹¹⁵ Dette er en alvorlig feil. Den påståtte forenligheten mellom bittsporet og Torgersens tenner ble brukt av de sakkyndige til å knytte Torgersen til drapet, uten å vektlegge at de hadde gjort ulike funn, og uten å vurdere statistisk hvor mange andre personer som kunne avsatt lignende spor.¹¹⁶

Innbefattet Tore Solheim er det seks sakkyndige som har uttalt at det er trekk ved bittsporet som er forenlige med at Torgersen kan ha vært biteren. To sakkyndige har ikke kommet til noen konklusjon, og sju sakkyndige har kommet fram til at det er trekk ved bittsporet som utelukker Torgersen som biter.

Etter ”guidelines” utarbeidet av The American Board of Forensic Odontology, er det nok at ett trekk ved bittsporet er uforenlig med Torgersens tenner, for at han skal utelukkes som biter. En av de sakkyndige Professor DDS David Senn, har påvist fire trekk ved bittsporet som utelukker at Torgersen har bitt, og dermed er gjerningsperson.

DRK har i 1999, 2000 og 2001, uttalt at det må vises varsomhet med å trekke sikre konklusjoner om mulig sammenheng mellom Torgersens tenner og bittsporet.¹¹⁷ Det er årsakssammenheng mellom at de sakkyndige tolker likhet som sannsynlig sammenheng og feiltolkingen.

Ad pkt.3 i Science artikkelens konklusjon:

¹¹⁴ Per Brandtzægs artikkel i ”Rettsmedisinsk sakkyndighet i Torgersen-saken”, side 80 i boka: ”Rettsmedisinsk sakkyndighet i fortid, nåtid og fremtid” av Per Brandtzæg og Ståle Eskeland (red.), Oslo 2007.

¹¹⁵ ibid. s.

¹¹⁶ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s. 81
www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

¹¹⁷ Per Brandtzægs artikkel i ”Rettsmedisinsk sakkyndighet i Torgersen-saken”, side 81 i boka: ”Rettsmedisinsk sakkyndighet i fortid, nåtid og fremtid” av Per Brandtzæg og Ståle Eskeland (red.), Oslo 2007.

Dette er ikke relevant i forhold til tannbittbeviset. Det var ingen tradisjonelle metoder for identifikasjon av gjerningspersoner ved hjelp av bittspor i 1958. Dette var så vidt jeg forstår den første bittspor saken i moderne norsk rettshistorie.

Ad pkt.4 i Science artikkelens konklusjon:

De rettssakkyndige i Torgersen-saken var under stort press fra politiet, påtalemyndigheten og media. Allerede tirsdagen etter drapet viste pressen bilder av Torgersen, og fortalte at han var siktet i saken. Det finnes også beskrivelser i de sakkyndiges rapporter, som tyder på at de var under press fra politiet i saken.¹¹⁸ Det er store muligheter for at de sakkyndige i saken ønsket å oppfylle forventningene fra politi, påtalemyndighet, publikum og presse. Det er årsakssammenheng mellom feiltolkingen og menneskelig tilbøyelighet til å la seg påvirke.

Konklusjon:

Det er årsakssammenheng mellom feiltolkingen og tre av årsakene nevnt i Science konklusjonen.

Vilkåret om rettsmedisinsk feiltolking er oppfylt ut fra definisjonen jf avhandlingens pkt. 1.3 og Science artikkelen.

4.2.2 Avføringsbeviset

4.2.2.1 Var det en feiltolking?

Feiltolkingen var at de sakkyndige i 1958, uttaler at avføringsbeviset var et sikkert bevis for Torgersens skyld. I dag vet vi at avføringsbeviset ikke har noen bevisverdi i det hele tatt.

¹¹⁸ Per Brandtzægs artikkel i *"Rettsmedisinsk sakkyndighet i Torgersen-saken"*, side 73 i boka: *"Rettsmedisinsk sakkyndighet i fortid, nåtid og fremtid"* av Per Brandtzæg og Ståle Eskeland (red.), Oslo 2007.

4.2.2.2 Hva var årsaken til feiltolkingen?

Det ble funnet avføring på offer og åsted. Dette ble satt i sammenheng med materiale som ble funnet på Torgersens venstre turnsko, den ene fyrstikkesken og i venstre bukselomme. De sakkyndige tolket dette som avføring. Det er viktig å presisere at disse funnene ble gjort på antrekk to. Dette var antrekket Torgersen hadde skiftet til hjemme, før han dro til byen igjen. På antrekk en som han angivelig skulle hatt på seg da han utførte drapet, var det ikke slike funn på¹¹⁹.

Det ble i 1958 antatt at materialet på Torgersens eiendeler var avføring fra åstedet,¹²⁰ og dette ble et tungtveiende bevis for at han hadde vært der.

Hva uttalte de sakkyndige om avføringsbeviset under hovedforhandlingen i 1958?

Det var til sammen fire sakkyndige som avga rapport: Lege Valentin Fürst, professor dr. philos C.S. Aaser, professor dr. philos Henrik Printz og professor dr. philos Ove Harbo Høeg. C.S. Aaser fikk laget en tilleggsuttalelse av amanuensis Anton Skulberg, så det var egentlig fem sakkyndige.¹²¹

Skulberg undersøker på vegne av professor C.S. Aaser, avføringsprøvene fra turnskoen serologisk, med henblikk på identifikasjon.¹²² Det vil si at han sjekker om prøvene stammer fra mennesker eller dyr. Testen foregår på den måten at hvis ”antimenneskeserum” blir tilsatt en prøve som inneholder stoffer fra et menneske dannes det et bunnfall, det vil si man får en fellingreaksjon. Ifølge rapporten professor Aasers avga til Kriminallaboratoriet, var prøvene negative. Det vil si at avføringen på turnskoen mest sannsynlig var dyreavføring.

¹¹⁹ Ståle Eskeland: ”Bevisene i Torgersen-saken”, Oslo 5. april 2005, s.197.

www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

¹²⁰ l.c.

¹²¹ ibid. s.198.

¹²² www.torgersensaken.no/rb080204.htm Professor Dr. philos Ragnar Byes gjennomgang av Aasers rapport fra 22.desember 1957 til Kriminallaboratoriet.

Allikevel konkluderte de sakkyndige med at avføringen på Torgersen mest sannsynlig stammet fra offer og åsted. Dette kunne de slå fast fordi avføringen fra Torgersen og offer/åsted inneholdt celler fra erter og hvete.¹²³ Dessuten var det samme lukt av prøvene konstanterte den ene sakkyndige.¹²⁴

Fæces prøven fra Torgersens sko inneholdt hår. Dette ble ikke funnet i avføringen på offer/åsted. Dette tyder på at avføringen på skoen stammet fra dyr.¹²⁵

Juryen fikk vite av de sakkyndige at avføringen på Torgersen med stor sikkerhet stammet fra Rigmor Johnsen.

Hva uttalte de nye sakkyndige om avføringsbeviset i gjenopptakelsesakene?

Gjenopptakelsessaken 1973-1976:

Advokat Tor Erling Staff kom med en antagelse om smitte fra politifolk som hadde vært på åstedet, til Torgersen. Det ble ikke innhentet nye sakkyndige uttalelser vedrørende avføringsbeviset.

Gjenopptakelsesaken 1997-2001:

Det ble i denne perioden innhentet uttalelser fra til sammen fem nye sakkyndige: professor dr. philos Morten Laane, professor dr. philos Klaus Høiland, professor dr. philos Ragnar Bye, professor dr. med Trond Eskeland og professor dr. philos Per Brandtzæg. Disse uttaler

¹²³ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s.197.

www.torgersensaken.no/Utredningen.pdf

¹²⁴ *ibid.* s.205.

¹²⁵ *ibid.* s.197.

at rapportene fra de opprinnelige sakkyndige lider av så avgjørende metodiske svakheter at man ikke kan bygge på dem.¹²⁶

Akkurat som med tannbittbeviset har de opprinnelige sakkyndige lett etter likheter (erter og hvete), og ikke ulikheter.¹²⁷ Erter og hvete var svært vanlig i kostholdet i 1957. Dette vil si at avføringen kan stamme fra hvem som helst, også hunder som også den gang ble servert matrester. At man slutter fra likhet, til sannsynlighet for samme opphav er meningsløst.¹²⁸

Etter hvert kom man fram til at det måtte innhentes uttalelser fra kvalifiserte medisinere, det vil si serologer.¹²⁹ Disse kommer fram til at det fantes også på den tida, mer presise gelpresipitasjonsmetoder for immunologisk identifisering av proteiner, en det som ble brukt.¹³⁰

De nye sakkyndige konkluderer med:¹³¹

1. De sakkyndige undersøkelsene av avføringsbeviset fra 1958, lider av elementære og grunnleggende metodiske feil. Dette var ting som også var åpenbare for en vitenskapsmenn i 1958.
2. De sakkyndiges konklusjoner om likhet i avføringen fra Torgersen og offer/åsted er uten støtte i deres egne funn.
3. Det var hår i prøvene fra Torgersens sko.
4. Ingen av de sakkyndige fra 1958 drøftet forskjellen i analyseresultatet mellom de første og senere undersøkelsene.

¹²⁶ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s.203.
www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

¹²⁷ *ibid.* s.204.

¹²⁸ *l.c.*

¹²⁹ Serologi: Læren om blodets serum og dets egenskaper, særlig med tanke på dannelse av antistoffer mot bakterier og virus.

¹³⁰ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s.206.
www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

¹³¹ *ibid.* s.207.

5. Det ble påvist at den venstre turnskoen var tilført avføring etter at Torgersen var pågrepet og fratatt skoen.
6. Prøvematerialet ble sannsynligvis manipulert med til ugunst for Torgersen.

DRK uttaler i 2004:¹³²

”...felles for alle er antakelig at de aldri hadde hatt lignende oppdrag. Ingen hadde erfaring med å ”artsbestemme” avføring, ingen hadde antakelig erfaring engang med å identifisere et spor som avføring. Det er tvilsomt om noen av dem noen gang hadde sammenlignet avføringsprøver i den hensikt å bidra til å avgjøre om de kom fra samme eller ulik kilde. Det var neppe tilgjengelig noen skikkelig metodebeskrivelse for ulike sammenligninger engang i rettsmedisinske lærebøker (det er det knapt i dag heller). Og det verken fantes eller finnes gode kilder med informasjon til hvilken grad av individuell variasjon det er mellom ulike avførings ”prøver”. I dag ville man hatt en viss sjanse til ved hjelp av DNA-markører å identifisere ”kilden”, men alt i alt ville oppdraget også ha bydd på betydelige utfordringer.”

DRK underkjenner bevisverdien av avføringsbeviset, i likhet med hva de tidligere har gjort med tannbittbeviset.

Uttalelsene fra de nye sakkyndige, og uttalelsen fra DRK, slår fast at de sakkyndige i 1958 ikke hadde faglig grunnlag for å trekke konklusjonen at avføringen på Torgersens eiendeler stammet fra avdøde eller åstedet.¹³³

Professor Dr. philos Per Brandtzæg uttalte i Gjenopptakelseskommisjonens muntlige høring, at han ut fra sitt vitenskaplige ståsted mener at avføringsbeviset er helt uten

¹³² Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s.215.
www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

¹³³ *ibid.* s.216.

bevisverdi, og representerer et klassisk eksempel på hvordan sakkyndighetsarbeid som ser bort fra tilfeldigheter i funn, kan føre svært galt avsted, og overkjøre sunn fornuft.¹³⁴

4.2.2.3 Hvorfor gjorde de sakkyndige feiltolkingen?

Ad pkt.1 i Science artikkelens konklusjoner hvorfor de sakkyndige gjør feil:

Ingen av de sakkyndige var vitenskaplig skolert innenfor det aktuelle undersøkelsesområdet. Dette framgår både av uttalelsen fra DRK og den manglende kvaliteten på undersøkelsene som ble utført. De engasjerte ekspertene hadde neppe undersøkt avføring før, og ingen av dem hadde neppe hatt som oppgave å sammenligne avføring fra forskjellige kilder.¹³⁵ Det er årsakssammenheng mellom manglende vitenskaplig skolering og feiltolkingen.

Ad pkt.2 i Science artikkelens konklusjon:

De sakkyndige at likhet, det vil si avføring som inneholdt rester av erter og hvete, viste felles opphav. Dette er ingen åpenbar sammenheng. Denne feilen skyldtes bl.a fravær av kontrollprøver. Hadde de sakkyndige undersøkt avføringsprøver fra andre personer eller dyr, ville de ganske sikkert funnet rikelig med rester av erter og hvete også i disse.¹³⁶ Det er årsakssammenheng mellom at de sakkyndige tolker likhet som sannsynlig sammenheng og feiltolkingen.

Ad pkt.3 i Science artikkelens konklusjon:

De sakkyndige må ha hatt tiltro til sine metoder. De foretok ingen reservasjoner om det de fant var riktig eller ikke. Man må være sikker på at konklusjonene er riktige i en alvorlig straffesak, så derfor må det foreligge kunnskap om arbeidets kvalitet ut fra metodologiske

¹³⁴ www.torgersensaken.no/esk050908.htm#_Toc208390800

¹³⁵ Per Brandtzægs artikkel i *"Rettsmedisinsk sakkyndighet i Torgersen-saken"*, side 83 i boka: *"Rettsmedisinsk sakkyndighet i fortid, nåtid og fremtid"* av Per Brandtzæg og Ståle Eskeland (red.), Oslo 2007.

¹³⁶ l.c.

betraktninger, og enhver tvil om testsikkerhet må meddeles retten.¹³⁷ Dessuten forelå det bedre metoder for avføringsanalyser i 1958, enn det de sakkyndige brukte. Det er årsakssammenheng mellom metodene de brukte og feiltolkingen.

Ad pkt.4 i Science artikkelens konklusjon:

Når det gjelder menneskelig tilbøyelighet til å la seg påvirke, tyder det på at dette hadde mye å si når det gjelder avføringsbeviset. De sakkyndige lette etter likheter og overså ulikheter. De lette etter noe som knyttet Torgersen til åstedet, og som dermed kunne utpeke ham som gjerningsperson. At det ble påvist betydelige forskjeller mellom avføringsprøvene ble oversett. Det er årsakssammenheng mellom og menneskelig tilbøyelighet til å la seg påvirke og feiltolkingen.

Konklusjon:

Det er årsakssammenheng mellom feiltolkingen og alle fire årsakene nevnt i Science konklusjonen.

Vilkåret om rettsmedisinsk feiltolking er oppfylt ut fra definisjonen jf avhandlingens pkt. 1.3 og Science artikkelen.

4.2.3 Barnålbeviset

4.2.3.1 Var det en feiltolking?

De sakkyndige på barnålene, uttalte i 1958 at nålene fra åstedet, og de som ble funnet på Torgersen nærmest var identiske. Dette er en feiltolking av beviset. I dag vet vi at det er vanlige barnåler fra norsk granskog. Barnålene er ikke et bevis.

¹³⁷ Per Brandtzægs artikkel i *"Rettsmedisinsk sakkyndighet i Torgersen-saken"*, side 83 i boka: *"Rettsmedisinsk sakkyndighet i fortid, nåtid og fremtid"* av Per Brandtzæg og Ståle Eskeland (red.), Oslo 2007.

4.2.3.2 Hva var årsaken til feiltolkingen?

Torgersen hadde på seg to antrekk den 6. og 7. desember. Det første antrekket hadde han på seg da dro han på byen fredag kveld. Så dro han var hjem. Da han syklet tilbake til sentrum, skiftet han til antrekk to.

I antrekk en ble det funnet fem korte barnåler. Altså antrekket han hadde vært på byen i tidligere på kvelden. Dressnålene fordelte seg slik: En nål i den ene bukseoppbretten, tre i den andre og en i dressjakkas innerlomme. Torgersen hadde frakk utenpå dressen.¹³⁸

På åstedet ble det funnet et gammelt juletre. Hvis det var mulig å finne barnålene i Torgersens antrekk stammet fra juletreet ville dette være et tungtveiende bevis for at han hadde vært på åstedet.

Hva uttalte de sakkyndige om barnålbeviset under hovedforhandlingen i 1958?

De to rettsoppnevnte sakkyndige professorene; Henrik Printz og Elias Mork, avga skriftlige uttalelser om bevisverdien til barnålene funnet i Torgersens dress.¹³⁹

Printz uttalte:

”Det er hevet over enhver tvil at samtlige 5 nåler som er funnet på siktedes klær alle er av denne samme type og at de i enhver henseende stemmer med nålene fra kjelleren. I en blanding vil det være helt umulig å holde dem fra hverandre.”

Mork uttalte:

”Det er full overenstemmelse både i form og størrelse mellom de barnåler som stammer fra kjelleren og de barnåler som er samlet på siktedes klær.”

¹³⁸ www.torgersensaken.no/?page_id=12

¹³⁹ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5. april 2005, s.223.
www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

Under hovedforhandlingen forklarte de (basert på avisreferater):¹⁴⁰ Printz uttalte om grannålene at: *”Eiendommelige, sjelden form, meget sjeldne, hadde aldri sett maken, hadde vært inne på at treet kunne komme fra Kaukasus, muligens mutasjon.”*

Dette blir det ikke nevnt noe om i rapportene. Mork bekreftet Printz forklaring, bortsett fra det med Kaukasus. Han utdypet videre med å forklare at det var meget sannsynlig at dressnålene stammet fra treet i Skippergata 6B.

Aktor i Torgersen-saken, statsadvokat Lauritz Dorenfeldt, uttalte i sin redegjørelse av 17.desember 1958 at barnålbeviset var et naturvitenskaplig bevis av første klasse. Så spesielt at de sakkyndige kunne trekke konklusjoner som ellers ikke ville vært mulige.¹⁴¹

Hva uttalte de nye sakkyndige i gjenopptakelsessakene?

Professor dr. philos Morten Laane, professor dr.philos Klaus Høiland, professor dr.philos Rune Halvorsen Økland, forstkandidat Ragnvald Aaheim (gjenopptakelsessaken 1976), forskere ved Norsk institutt for skogforskning (NISK; som arbeidet for påtalemyndigheten.), beskriver alle i sine rapporter at nålene er fra vanlig norsk gran, som ikke kan skilles fra andre prøver av korte grannåler.¹⁴²

Professor Økland som har foretatt en detaljert gjennomgang av NISK, Laane og Høilands dokumenter, og resten av dokumentene som vedrører barnålbeviset¹⁴³, konkluderer med at:

”Funn av fem vanlige korte grannåler fra vanlig norsk gran i dressen til Fredrik Fasting Torgersen knytter ham ikke til åstedet. Barnålbeviset er intet bevis.”

¹⁴⁰ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s.224.
www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

¹⁴¹ *ibid.* s.263.

¹⁴² Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s.228.
www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

¹⁴³ Utreddningen er på ca.130 sider.

Er barnålbeviset et bevis i det hele tatt?

På hvilket grunnlag mener Professor Økland at dette ikke er et bevis i det hele tatt?¹⁴⁴

Både Laane/Høiland og NISK fant at kjellernålene som de observerte var fra vanlig norsk gran. I Laane/Høilands artikkel kommer det fram: ”*All tvil om dette kunne være et eksotisk treslag ble ryddet vekk ved første blick.*”¹⁴⁵ Det er viktig å presisere at dressnålene ikke finnes lenger.

De fant videre at det kjellernålene var infisert med granskytesopp,¹⁴⁶ og at de var nedbrutte. De stiller da spørsmålet om nålene ikke hadde disse egenskapene da de opprinnelige sakkyndige analyserte dem.

Mest sannsynlig hadde nålene ligget i den fuktige kjelleren i Skippergata 6B minst siden julen 1956. Ifølge politiet var det fuktig slam på gulvet i kjelleren. Hos politiet har de blitt oppbevart i tørre omgivelser.¹⁴⁷ Det er da svært sannsynlig at soppveksten var på nålene da de ble analysert i 1958.

Hvorfor har de sakkyndige ikke kommentert dette? De mikroskoperte tverrsnittpreparater, men det står ikke i rapportene om det ble foretatt mikroskopi av nålenes overflate. Dette ville tydelig vist soppvekst og nedbrytningsgrad.¹⁴⁸ Hvis det var tilsvarende grad av soppvekst og nedbrytningsgrad på kjeller- og dressnålene, ville dette vært et argument for felles opphav. Hva med dressnålene? De er tapt. Så det kan ikke foretas en sammenligning i dag.

¹⁴⁴ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s.233.
www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

¹⁴⁵ l.c.

¹⁴⁶ *Lophodermium piceae*.

¹⁴⁷ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s.234.
www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

¹⁴⁸ l.c.

Det vi vet er at den/de sakkyndige: ¹⁴⁹

- Bare rapporterte en visuell undersøkelse av nålene.
- Visste at deres undersøkelser bare kunne konstatere en overfladisk likhet.
- Mork visste hvordan korte og lengre barnåler fra vanlig norsk gran så ut.
- Mork visste at undertrykte grantrær har korte nåler.
- Mork visste at barnåler blir korte når de får for lite lys under veksten.

Den kunnskapen om grannålers utseende som er relevant i forhold til barnålbeviset var allment kjent blant skogforskere og botanikere også i 1958.

Barnålbeviset er ikke et bevis i det hele tatt.

4.2.3.3 Hvorfor gjorde de sakkyndige feiltolkingen?

Ad pkt.1 i Science artikkelens konklusjon om hvorfor de sakkyndige gjør feil:

Ikke tilstrekkelig vitenskaplig skolering: Ingen av dem var eksperter på barnåler. Den ene var marinbiolog med alger som spesialitet, den andre var skogforsker med vekst av trær som spesialitet. Det er årsakssammenheng mellom manglende vitenskaplig skolering og feiltolkingen.

Ad pkt.2 i Science artikkelens konklusjon:

De sakkyndige tolker overfladisk likhet mellom to funn som sannsynlig sammenheng. De sakkyndige konkluderte med at barnålene i Torgersens dress bare kunne stamme fra juletreet/åstedet, fordi de var så spesielle. Faktum er at nålene kom fra vanlig nordisk gran. Ingen av de sakkyndige hadde utført tilsvarende undersøkelser, og utførte heller ikke kontrollforsøk for å underbygge sine konklusjoner.¹⁵⁰ Det er årsakssammenheng mellom at de sakkyndige tolker inn likhet som sannsynlig sammenheng og feiltolkingen.

¹⁴⁹ l.c.

Ad pkt.3 i Science artikkelens konklusjon:

De sakkyndige var nok ikke kjent med tradisjonelle metoder for å bestemme felles opphav til barnåler, om det i det hele tatt fantes slike metoder i 1958.

Ad pkt.4 i Science artikkelens konklusjon:

Se denne avhandlingen avsnitt 4.2.1.3 og 4.2.2.3 pkt.4.

Konklusjon:

Det er årsakssammenheng mellom feiltolkingen og tre av årsakene nevnt i Science konklusjonen.

Vilkåret om rettsmedisinsk feiltolking er oppfylt ut fra definisjonen jf avhandlingens pkt. 1.3 og Science artikkelen.

4.3 Feilaktige vitneforklaringer i Torgersen-saken

4.3.1 Innledning

I saken mot Fredrik Fasting Torgersen ble det ført 71 vitner. Det var to som sa at de hadde sett ham på en tid og et sted, som støttet påtalemyndighetens hypotese. Det første vitnet var Johanne Kristine Olsen, nabo av Torgersen på Lille Tøyen. Det andre vitnet var Ørnulf Emil Bergersen, tidligere medfange av Torgersen på Botsfengselet.

Påtalemyndighetens hypotese er at Torgersen traff Rigmor Johnsen ca. kl.22.46, fredag den 6. desember 1957.¹⁵¹ Klokkeslettet 22.40 er gitt fordi gikk Rigmor vitterlig gikk fra

¹⁵⁰Per Brandtzægs artikkel i *"Rettsmedisinsk sakkyndighet i Torgersen-saken"*, side 81 i boka: *"Rettsmedisinsk sakkyndighet i fortid, nåtid og fremtid"* av Per Brandtzæg og Ståle Eskeland (red.), Oslo 2007.

¹⁵¹ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s.132.
www.torgersensaken.no/Utdredningen.pdf

trikkeholdeplassen ved Oslo Ø. Torgersen blir i samme tidsrom observert av vitner utenfor Grand Café, på vei nedover Karl Johan.

Torgersen skal ha truffet på Rigmor på hjørnet av Karl Johans gate og Dronningens gate, og via Esther Olssons kiosk, fulgt etter henne hjem. På veien hjem har han kommet i snakk med henne og fått bli med henne inn i gangen/trappeoppgangen i Skippergata 6B. Her har skal ha angrepet henne og drept henne mellom kl. 23.00 og 23.30.¹⁵²

Så skal han ha båret eller slept henne ned i kjelleren gjennom kjellernedgangen som var dekket med doble lemmer. Her bygde han et bål over og ved siden av liket. Oppdaget at han manglet fyrstikker, og bestemt seg for dra hjem til Tore Hunds vei 24 for å hente disse.¹⁵³

Deretter skal han ha funnet nøkkelen til inngangsdøra til Skippergata 6B i Rigmors lomme, forlatt åstedet, for ca. kl. 23.50 å passere Eldorado kino, tok en drosje fra Youngstorget hjem til Lille Tøyen, hvor han ankom ca. kl. 24.00, skiftet klær, hentet fyrstikker, avtalte alibi med mor og søster. Forlater Tore Hunds vei ca.kl. 00.30, på nevøens guttesykkel, for å dra tilbake til åstedet for å tenne fyr på bålet.¹⁵⁴

Han parkerer så sykkelen inne i portrommet i Skippergata 9 ca. kl.00.40. Han låser seg inn i Skippergata 6B, tenner på bålet, henter sykkelen ut av portrommet på motsatt side av gata ca.kl. 00.55. Sykler derfra, og blir arrestert for mistanke om sykkeltyveri kl. 00.58, i Havnegata.¹⁵⁵

¹⁵² Rt.1958.1101, side 1105

¹⁵³ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s.132
www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

¹⁵⁴ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s.133.
www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

¹⁵⁵ l.c.

4.3.2 Vitnet Johanne Kristine Olsen

4.3.2.1 Var Olsens vitneforklaring basert på løgn, eller var det en feilobservasjon?

Johanne Olsens vitneforklaring var basert på feilobservasjoner. Det må ha vært dårlige lysforhold siden det var nærmere midnatt i begynnelsen av desember, og mannen kom bakfra. Dessuten må det vært et stykke bort til drosjeholdeplassen fra der hun observerte ham, siden mannen gikk raskere enn henne. Han gikk også rett inn i drosjen. Det er store muligheter for at hun har tatt feil av Torgersen og en annen. Spesielt når vi vet fra vitnepsykologien hvor usikre vitneprov er, blant annet i lys av kognitiv redigering.

4.3.2.2 Hva var årsakene til feilobservasjonen?

Johanne Olsen var det første vitnet som støttet deler av politiets drapsteori. Hun forklarte at Torgersen, den 6. desember ca.kl. 23.50 ved Eldorado Kino, kom gående bakfra, og gikk forbi henne med stor fart. Han gikk rett til drosjeholdeplassen på Youngstoret, og tok en drosje med det samme han kom til holdeplassen. Ifølge Olsen var Torgersen barhodet og iført mørk frakk.¹⁵⁶

Olsen bodde i Tore Hunds vei 18 på Lille Tøyen. Hun var dermed Torgersens nabo, og må derfor kjent ham godt av utseende. Hun var et av vitnene i en husleiesak mot Torgersen-familien, som en annen nabo Solveig Gundersen, hadde tatt initiativ til.¹⁵⁷

Det var den samme Solveig Gundersen som mest sannsynlig fortalte politiet om Olsens observasjon av Torgersen ved Eldorado kino den 6. desember. Gundersen hadde en samtale med Olsen den 7. desember der Olsen fortalte at hun hadde satt Torgersen kvelden før. Olsen hadde selv ikke tenkt å vitne.¹⁵⁸ Politiet tar da kontakt med Olsen og avhører henne.

¹⁵⁶ Erling Moss og Camilla Juell Eide: *...aldri mer slippes løs*, Oslo 1999, s.119.

¹⁵⁷ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s.124.

www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

¹⁵⁸ *ibid.* s.309.

Den brun- og hvitstripete dressen:

Det første antrekket Torgersen hadde på seg var en karakteristisk brun- og hvitstripet dress, med en mørkeblå frakk over. De som kjente Torgersen, og observerte ham om kvelden den 6. desember, husket buksene han hadde på seg. Disse nevner Olsen ikke i sin første politiforklaring. Hun forklarer derimot at han er barhodet og har mørk frakk.

I sin andre politiforklaring forteller hun de stripete buksene, og at hun hadde nevnt disse da hun snakket med Gundersen dagen etter.¹⁵⁹ Med andre ord må hun ha synes at buksene var så spesielle at hun fortalte om dem til Gundersen, men ikke i sin første politiforklaring. I sin andre politiforklaring, etter hun visste at Torgersen var mistenkt for drapet, forteller hun også om buksene. Hun måtte forstå at denne detaljen var viktig.¹⁶⁰

I Gundersens første politiforklaring hvor hennes samtale med Olsen er temaet, nevnes ikke buksene. I den andre forteller også hun at buksene ble nevnt den 7. desember.¹⁶¹

På tidspunktene for Olsen og Gundersens andre politiforklaringer var det kjent at Torgersen hadde på seg de stripete buksene fredag den 6. desember. Gundersen og Olsens forklaringer bekrefter ikke om Olsens observasjon var riktig med hensyn til buksene.

Hadde buksene blitt nevnt i de første politiforklaringene er det større mulighet for at det kunne vært Torgersen hun så. Det første vitnene som gjenkjente ham kommenterte de spesielle buksene.

Det er også viktig å nevne at Olsen i lagmannsretten fortalte at hun var en av leieboerne som klagde på familien Torgersen, slik at det ble reist sak mot familien i Husleieretten.¹⁶²

¹⁵⁹ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s. 306.

www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

¹⁶⁰ *ibid.* s.307.

¹⁶¹ *ibid.* s.308.

¹⁶² *ibid.* s.310.

I lys av det som er kommet fram om vitnemålet til Olsen, samt motsetningsforholdet mellom Olsen og familien Torgersen, er det grunn til å tro at vitnemålet var basert på feilobservasjon.

4.3.3 Vitnet Ørnulf Emil Bergersen

4.3.3.1 Var Bergersens vitneforklaring basert på løgn, eller var det en feilobservasjon?

Bergersens vitneforklaring var løgn. Bergersen har sannsynligvis vitnet mot Bergersen for å oppnå personlige fordeler. Historien hans er for spesiell til å være sann.

4.3.3.2 Hva var årsakene til løgnen?

Bergersen er kronvitnet til påtalemyndigheten. Han knytter i sitt vitneprov, Torgersen til Skippergata 9, ikke Skippergata 6B. Bergersen var på rømmen fra Botsfengselet, og ble gjeninnsatt i Botsfengselet den 20. desember 1957.

Under hovedforhandlingen, den 5. juni 1958, opplyser aktor, statsadvokat Dorenfeldt, at han for et par dager siden fikk en henvendelse fra en fange som ville lette sin samvittighet.¹⁶³ Fangen: Bergersen, kommer i retten den 7. juni. Bergersen forklarer at han natt til den 7. desember ser Torgersen komme ut fra Skippergata 6B, og sette seg på en sykkel uten lykt.¹⁶⁴

Da Torgersen hører dette; kl.15.03, foretar han det berømte ”tigerspranget”. Fra sittende stilling hopper Torgersen over den en meter høye skranken foran seg, griper en ledig stol

¹⁶³ Erling Moss og Camilla Juell Eide: *...aldri mer slippes løs*, Oslo 1999, s.238.

¹⁶⁴ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s.241.
www.torgersensaken.no/Utreddingen.pdf

og kyler den mot Bergersen, uten å treffe. Så kaster han seg mot Bergersens strupe, men blir overmannet før han når Bergersen, og båret ut av fire konstabler.¹⁶⁵

Hva fortalte Bergersen til politiet og i retten?

Bergersen fortalte i politiforklaringen fra 3. juni, at han var på vei hjem fra sin daglige tur til Gjersjøen, som tur-retur tilsvarende en maraton, da han traff på Torgersen. Bergersen så på klokka si, da Torgersen hadde passert. Den var da 23.45. Bergersen var også så oppvakt at han fikk med seg at Torgersen kom ut av Skippergata 6B.

Bergersen rakk ikke innenfor porten i gården sin før den stengte, og siden han ikke hadde nøkkel, gikk han derfor å la seg i en jernbanevogn på Filipstad.¹⁶⁶

Da han om morgenen kom hjem viste hans klokke; 06.00, og konas : 07.10. Bergersen kunne se uret på vestbanen fra vinduet sitt. Det viste det samme som konas ur. Bergersen kommer her med en helt usannsynlig historie for å fortelle at han har truffet Torgersen, og selvfølgelig, til eksakt rett tid: 00.55.

Ikke bare treffer han Torgersen til rett tid, men også utenfor Skippergata 6B. Etter forklaringen hans i retten viser det seg at det må være Skippergata 9, han så Torgersen komme ut fra. Bergersen forklarte også at nummerskiltet var plassert over porten. Både Skippergata 6B og 9, hadde husnummeret på høyre side av inngangsdøra.¹⁶⁷

Bergersen tar objektivt feil når det gjelder nummerskiltets plassering. Når det gjelder tidsangivelsene, er det utrolig at han kan huske nøyaktig hva klokka hans viste da han så Torgersen, og om morgenen.

¹⁶⁵ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s.241.
www.torgersensaken.no/Utredningen.pdf

¹⁶⁶ *ibid.* s.270.

¹⁶⁷ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s.274.
www.torgersensaken.no/Utredningen.pdf

Bergersen kan ha tilpasset historien sin til pågripelsestidspunktet. Det er på det rene at både VG og Vi Menn trykket politiets drapsteori med nøyaktige tidsangivelser. VG trykket sitt oppslag dagen før Bergersen avga sin politiforklaring. Begge steder sto det at Torgersen ble pågrepet kl.00.58.¹⁶⁸

Bergersen forklarte at han kjente Torgersen godt av utseende. De hadde sittet sammen i Botsfengselet. Han forteller at Torgersen var barhodet da de passerte hverandre. Vi vet at Torgersen hadde skyggelue på seg da han ble pågrepet.¹⁶⁹

Andre relevante forhold ved Bergersen:

Bergersen var i perioder alkoholiker og narkoman. Han hadde en rekke domfellelser, bl.a for tyverier.¹⁷⁰ I psykologiske undersøkelser av Bergersen, hadde man kommet fram til at han hadde mangelfullt utviklede sjelsevner. Som barn ble han diagnostisert som imbecill nevrotiker, og som voksen: Debil psykopat.¹⁷¹

Den 24. januar 2000 hadde spesialmedarbeider Tove Rita Jeppesen ved Kriminalavdelingen, Oslo politikammer, en samtale med tidligere byrettsdommer Petter Koren. Han ledet den rettslige forundersøkelsen til Torgersen-saken, som varte fra 18. februar til 8. mai 1958. Den gang var det lovens ordning i forbindelse med visse straffesaker (under juryloven 1887). Det var snakk om å avhøre Bergersen, men Koren mente at det var så mange fellende bevis i saken at han så på Bergersens vitneprov som unødvendig. I tillegg mente han at Bergersen ikke hadde noen troverdighet. Koren lurte også på om politiet i dag ville brukt en sann person som sannhetsvitne.¹⁷²

¹⁶⁸ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s.271.
www.torgersensaken.no/Utdredningen.pdf

¹⁶⁹ *ibid.* s.277.

¹⁷⁰ *ibid.* s.281.

¹⁷¹ *ibid.* s.279

¹⁷² *ibid.* s.290.

Påtalemyndigheten må ha visst om Bergersens ønske om å vitne allerede ved den rettslige forundersøkelsen, og ikke som det til nå har vært lagt til grunn, at hans vitneforklaring ble kjent for påtalemyndigheten den 3. juni.¹⁷³

Dorenfeldt kunne forlangt Bergersen avhørt under den rettslige forundersøkelsen. Siden han ikke gjorde det tyder det på at han delte Korens oppfatning av Bergersen.

Politiforklaringen av Bergersen ble tatt opp kl.18.50 tirsdag den 3. juni, det vil si dagen etter hovedforhandlingen hadde begynt. Forsvareren til Torgersen, advokat Blom, har sannsynligvis ikke fått kopi før tidligst onsdag 4. juni. Han hadde da ingen realistiske muligheter for å sjekke sannhetsinnholdet, og dermed effektivt eksaminere Bergersen i retten.¹⁷⁴

Også overlege Leikvam som formidlet Bergersens forklaring videre til de rette instanser og vitnet under hovedforhandlingen, om sannhetsinnholdet i Bergersens forklaring, forklarte at han festet tillit til Bergersens forklaring.¹⁷⁵

Torgersen må ha opplevd Bergersens vitneprov som en felle. Derfor angrep han Bergersen i retten. Påtalemyndigheten har hatt han i bakhodet allerede fra forundersøkelsen, for å dra ham fram under hovedforhandlingen som et lyn-angrep på Torgersen.

Fikk Bergersen fordeler av å vitne mot Torgersen?

Det faktum at Bergersen var på rømmen fikk ikke negative konsekvenser for ham. Tvert i mot fikk han en rekke fordeler: Han fikk ettergitt refselse, han ble prøveløslatt til normal

¹⁷³ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s.292.

www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

¹⁷⁴ l.c.

¹⁷⁵ ibid. s.293.

tid, han ble fritatt for å sone den tiden han hadde vært på rømmen, og han ble fritatt for en reststraff på fengsel i et år og 163 dager da han brøt vilkårene om prøveløslatelse.¹⁷⁶

Jens Bjørneboe og Mats Strand oppsøkte Bergersen i desember 1971. I Dagbladet den 17. februar 1972, offentliggjør de en erklæring om hva X, det vil si Bergersen, hadde fortalt:¹⁷⁷

"I løpet av vår samtale med X hevdet han:

- 1. Ikke å være rømt fra Botsfengselet, men ute på permisjon.*
- 2. Aldri å ha sett Torgersen komme ut av noen bestemt port, men bare ha sett ham i nærheten.*
- 3. X hevdet videre at han aldri mer ville møte i retten i forbindelse med Skippergatasaken."*

5 Oppsummering

5.1 Innledning

Her vil jeg oppsummere ekspertbevisene i de tre sakene samlet i forhold til forskningsresultatene i Science artikkelen. Det samme vil jeg også gjøre i forhold til vitnebevis. Science artikkelen forteller at vitnebevis er hovedårsaken til justismord, men det foretas ikke analyser om dette i artikkelen.. Jeg vil allikevel avslutte oppgaven min med en felles konklusjon av disse to oppsummeringene.

5.2 Ekspertbevis

I Science artikkelen påviste Saks og Koehler at av 86 dokumenterte justismord i USA, var to av tre basert på sakkyndig uttalelser foretatt på sviktende grunnlag. Siden jeg har brukt

¹⁷⁶ Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*, Oslo 5.april 2005, s.296.

www.torgersensaken.no/Utreddningen.pdf

¹⁷⁷ Erling Moss og Camilla Juell Eide: *...aldri mer slippes løs*, Oslo 1999, s.338.

konklusjonen fra artikkelen som definisjon på hvilke feiltolkninger de sakkyndige typisk gjør, har bevisanalysene i Liland-, Moen II- og Torgersen-saken, vist at de samme feiltolkingene går igjen i disse tre sakene.

For hvert av de positive tekniske bevisene, det vil si bevisene den dømmende rett har fått framlagt, har jeg funnet ut at minst et av punktene i definisjonen (Science konklusjonens fire punkter) er oppfylt. Med dette har jeg verifisert hypotesen om feiltolkning. Hvilket punkt som er oppfylt forteller deretter noe om årsakssammenhengen. For flere av bevisene er det flere enn et punkt som er oppfylt, jf de fire punktene i definisjonen. I Liland-saken ”*mangler*” det sågar flere bevis, som hvis det fantes celleinnvekst, skulle være tilleggsfunn.

De tre rettssakene som jeg har valgt ut for denne oppgaven viser artikkelens relevans til norske forhold. Sakene er eksempler på justismord, hvor hovedårsaken har vært de sakkyndiges feiltolkninger. I denne forbindelse vil jeg nevne et sentralt punkt ved Moen II-saken som faller utenfor denne oppgavens problemstilling, nemlig betydningen av om det har skjedd en falsk tilståelse.

De sakkyndiges feiltolkninger medførte at: I Liland-saken la celleinnveksten til rette for at Liland kunne drept den 22. desember. I Moen II-saken kunne Moen teoretisk være gjerningsmannen, fordi bakterieforurensings-hypotesen la til rette for at det plutselig ble likegyldig om gjerningsmannen var blodtype-utskiller eller ikke. I Torgersen-saken var det identitet mellom hans bitt og bittsporet, mellom barnåler i hans dress og på åstedet, samt mellom avføring på hans antrekk og på åstedet.

Ekspertvitnene i de tre sakene var ikke tilstrekkelig skolerte, de forvekslet likhet med sammenheng, de verken hadde, eller brukte de nyeste og beste metodene, og de var forutinntatte. Science artikkelen viser oss at det eksisterer en egen logikk i rettslige bevisvurderinger som er løsrevet fra naturvitenskaplige og samfunnsfaglige metodekrav,

for å kunne konkludere fra det vi vet i dag til hva som skjedde i fortiden. Dette fenomenet fører noen ganger til justismord.¹⁷⁸

Som tittelen på Science artikkelen henspeiler på, er den viktige erkjennelsen, at det må foretas et paradigmeskifte i måten man vurderer bevis på i straffesaker generelt. Vi kan ikke fortsette å trekke slutninger fra tilsynelatende likheter til årsakssammenheng på rent skjønnsmessig grunnlag. I naturvitenskaplige fag og deler av samfunnsvitenskapen, kreves statistisk signifikans for at en tilsynelatende likhet mellom to funn viser at det er en reell sammenheng. Statistisk signifikans er en sannsynlighet på minst 95% sannsynlighet, før man vil konkludere med at det er en reell sammenheng.

Naturvitenskaplig bevisførsel er vitenskapsbasert bevisførsel om hva som skal til for å trekke slutninger fra det vi vet, likhet, til om likheten forteller noe om det en straffesak dreier seg om. Har tiltalte utført den handlingen han er tiltalt for? Ved en vitenskaplig tilnærming får vi vite om hvilke sammenhenger vi ikke kan legge til grunn som bevist, og dermed prøve å hindre justismord.¹⁷⁹

Dette paradigmeskiftet er et internasjonalt erkjennelsesprosjekt.

5.3 Vitnebevis

Science artikkelens hovedtema var feiltolking av ekspertbevis, men den nevnte feilaktige vitneobservasjoner som hovedårsaken til justismord. Jeg har foretatt en vurdering av feilaktige vitneutsagn i delkapitlene om de tre sakene, og jeg har kommet fram til at det er vanskelig å utpeke feilaktige vitneutsagn i Liland- og Moen II-saken. I Torgersen-saken var det to.

¹⁷⁸Per Brandtzæg og Ståle Eskelands artikkel: *"Hvorfor trenger vi et paradigmeskifte ved rettsmedisinsk sakkyndighet"*, side 13 i boka: *"Rettsmedisinsk sakkyndighet i fortid, nåtid og fremtid"* av Per Brandtzæg og Ståle Eskeland (red.), Oslo 2007.

¹⁷⁹ibid. s.14.

Feilaktige vitneutsagn var ikke en hovedårsak til justismord etter min definisjon i Liland- og Moen II-saken. I Torgersen-saken var feilaktige vitneutsagn en av hovedårsakene.

5.4 Konklusjon

I lys av Science artikkelens definisjon er Liland-saken et justismord som skyldes feiltolking av ekspertbevis. I Moen II-saken kan feiltolking av ekspertbevis ha vært avgjørende, men spørsmålet om Moens falske tilståelse har også vært omstridt. Å drøfte dette har vært utenfor avhandlingens tema. Torgersen-saken er et eksempel på at begge hovedårsakene til justismord i Science artikkelen, er oppfylt i en og samme sak.

Litteraturliste

5.5 Juridisk og annen litteratur

Andenæs, Johs	<i>Alminnelig strafferett</i>	5. utgave, 2.opplag, Oslo 2005
Andenæs, Johs	<i>Spesiell strafferett</i>	3. utgave, 7.opplag, Oslo 2006
Andenæs, Johs	<i>Norsk straffeprosess</i>	3.utgave, Oslo 2000
Bjerke, Hans Kristian og Keiserud, Erik	<i>Straffeprosessloven I og II</i>	Oslo 2001
Bjørneboe, Jens	<i>Tilfellet Torgersen</i>	Oslo 1972
Brandtzæg, Per og Eskeland, Ståle (red.)	<i>Rettsmedisinsk sakkyndighet i fortid, nåtid og fremtid. Mot et paradigmeskifte ved vurdering av rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker</i>	Oslo 2007
Bratholm, Anders	<i>Dommerne og rettssikkerheten</i>	Juristkontakt nr.5 1997, s.2
Bratholm, Anders	<i>Mary-saken-et justismord i 1938?</i>	Lov og Rett 2000, s.443.
Bratholm, Anders	<i>Politivold. Omfang-årsaker-forebyggelse. En studie i desinformasjon</i>	Oslo 1986
Bratholm, Anders	<i>Juss og humanisme</i>	Oslo 2004
Bratholm, Anders og Eskeland, Ståle (red.)	<i>Justismord og rettssikkerhet</i>	Oslo 2008

Bøe, Lars Tore	<i>Øksemord! Justismord!: André Bjerke og Liland-saken</i>	Oslo 1993
Charlsen, Einar Holm og Jetne, Magne	<i>Fasting Torgersensaken og norsk rettssikkerhet: En begjæring om gjenopptakelse av Eidsivating lagmannsrettsak nr.54 for 1958.</i>	Tønsberg 1997
Eckhoff, Torstein	<i>Rettskildelære</i>	5.utgave, Oslo 2001
Ekroth, Sten	<i>JULMORDEN i Lille Helvete</i>	Stockholm 1991
Eskeland, Ståle	<i>Strafferett</i>	2. utgave, Oslo 2006
Eskeland, Ståle	<i>Bevisene i Torgersen-saken</i>	Oslo 2005
Eskeland, Ståle	<i>Bumerangsakene i Bergen. Tiltale og straff uten bevis</i>	Lov og Rett 1990, s.67-117.
Eskeland, Ståle	<i>Justismord-språk og realiteter</i>	Lov og Rett 2007, s.437-440.
Grundt-Spang, Michael	<i>Torgersensaken</i>	Oslo 1973
Gudjonsson, Gisli	<i>The Psychology of Interrogations and Confessions- A Handbook</i>	Chichester 2003
Guillou, Jan	<i>Häxornas försvarare</i>	Stockholm 2002
Hagerup, Francis	<i>Den norske Civilproces</i>	Kristiania 1918
Haugestad, Arne	<i>Kappefall. Et varslet justismord</i>	Oslo 2004
Hjort, Johan B.	<i>Justismord</i>	Oslo 1952
Hov, Jo	<i>Rettergang I, II og III</i>	Oslo 2007
Hov, Jo	<i>Rettergang I, II og III</i>	Oslo 1999
Johnsen, Jon T	<i>Finner journalister sannheten om straffesaker?</i>	Kritisk Juss 1998, s.319
Kolflaath, Eivind	<i>Språk og argumentasjon- Med eksempler fra juss</i>	Bergen 2004

Kolflaath, Eivind	<i>Bevisbedømmelse-Sannsynlighet eller fortellinger?</i>	Jussens Venner 2004, nr. 05-06.
Krørup, Ole	<i>Retten, magten og moralen</i>	København 1996
Kringstad, Hans	<i>Bjugn-formelen</i>	Oslo 1997
Krokeide, Kjetil	<i>Om likeverdighet i prosessen og påtalemyndighetens teorier</i>	Nytt i strafferetten 1998, s.36
Linneberg, Arild	<i>Tolv og en halv tale- om litteratur og lov og rett</i>	Oslo 2007
Losnegård, Gaute	<i>Død og pine. Justismordet i Hetle-saka</i>	Førde 2006
Lundevall, Jon	<i>Hetle-saken-rettsmedisinske aspekter</i>	Lov og Rett 1987, s.259-271.
Magnussen, Svein	<i>Vitnepsykologi- Pålitelighet og troverdighet i dagligliv og rettssal</i>	Oslo 2004
Mitsem, Pål	<i>En rettsskandale-og rettingsarbeidet</i>	Lov og Rett 2004, s.175-185.
Moss, Erling	<i>Saken Per Liland</i>	Oslo 1997
Moss, Erling og Juell	<i>...aldri mer slippes løs. Historien om Fredrik Fasting</i>	Oslo 1999
Eide, Camilla	<i>Torgersen</i>	
Møse, Erik	<i>Menneskerettigheter</i>	1.utgave, 3.opplag, Oslo 2004
Naughton, Michael	<i>Rethinking Miscarriages of Justice- Beyond the Tip of the Iceberg</i>	Hampshire 2007
Norges lover	<i>1687-2007</i>	Oslo 2008
Norsk lovkommentar	<i>Bind I, II og III</i>	Oslo 2005
NOU 1996:15	<i>Lilandsaken</i>	Oslo 1996
NOU 2001:12	<i>Rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker</i>	Oslo 2001

NOU 2007:7	<i>Fritz Moen og norsk strafferettspleie</i>	Oslo 2007
Nygaard, Nils	<i>Faktum og jus, rettskjeldelæra og bevisreglane</i>	TfR-2002-33
Nygaard, Nils, Hagen, Ole og Nome, Siri	<i>Årsak og bevis-ved ansvar og skade</i>	Oslo 1986
Rognum, Torleiv Ole (red.)	<i>Lundevalls rettsmedisin</i>	7. utgave, Oslo 1997
Saks M.J. and Koehler J.J.	<i>The coming paradigm shift in forensic identification science</i>	Science 309: 892-5, 2005
Sandberg, Tore	<i>Overgrepet-Justismordene på FRITZ MOEN</i>	Oslo 2007
Sandberg, Tore	<i>Øksedrapene i Lille Helvete</i>	Oslo 1992
Skeie, Jon	<i>Den norske straffeprosess. Første bind.</i>	Oslo 1939
Skeie, Jon	<i>Den norske straffeprosess. Annet bind</i>	Oslo 1940
Staff, Tor Erling	<i>Torgersensaken, begjæring om gjenopptakelse.</i>	Oslo 1973
Strandbakken, Asbjørn	<i>Uskyldspresumsjonen. "In dubio pro reo"</i>	Bergen 2003
Stridbeck, Ulf	<i>Liland-skandalen. En modern rättshistoria om tilfällighetarnas och strukturernas betydelse för rättvisan</i>	Retfærd, 1995 nr.2, s.87.
Stridbeck, Ulf og Bratholm, Anders	<i>Rettsikkerhet i praksis- En empirisk undersøkelse</i>	Lov og Rett 1998, s.323.
Torgersen, Fredrik Fasting	<i>Episoder fra 16 års fangeliv</i>	Oslo 1977
Uggerud, Ken	<i>Domsanalyse og domskritikk</i>	1.utgave, 2.opplag, Oslo 2000
Zahle, Henrik	<i>Om det juridiske bevis</i>	København 1976

5.6 Domsregister og avgjørelse fra Gjenopptakelseskommisjonen

5.6.1 Per Kristian Liland

- i. Dom 3. juli 1970, i sak nr. 86 ved Eidsivating lagmannsrett.
- ii. Høyesteretts kjæremålsutvalg- Kjennelse 28. november 1970. Rt.1970.1378.
- iii. Høyesteretts kjæremålsutvalg- Kjennelse 5. mars 1976.
- iv. Eidsivating lagmannsrett- Kjennelse 29. april 1994. LE-1993-1645.
- v. Høyesteretts kjæremålsutvalg- Kjennelse 2. september 1994. Rt.1994.1149.
- vi. Eidsivating lagmannsrett- Dom 21. november 1994.
- vii. Eidsivating lagmannsrett- Kjennelse 21. mars 1995.
- viii. Høyesterett- Kjennelse 3. juli 1995. Rt.1995.1131.

5.6.2 Fritz Yngvar Moen

- i. Dom 18. desember 1981, i sak nr. 43 ved Frostating lagmannsrett.
- ii. Høyesteretts kjæremålsutvalg- Kjennelse 21. januar 1982.
- iii. Hålogaland lagmannsrett- Kjennelse 12. februar 2002. LH-2000-863.
- iv. Høyesteretts kjæremålsutvalg- Kjennelse 14. oktober 2003. Rt.2003.1389.
- v. Borgarting lagmannsrett- Dom 7. oktober 2004. LB-2004-13820.

5.6.3 Fredrik Ludvig Fasting Torgersen

- i. Dom 16. juni 1958, i sak nr. 54 ved Eidsivating lagmannsrett.
- ii. Høyesteretts kjæremålsutvalg- Kjennelse 1. november 1958. Rt.1958.1101.
- iii. Høyesteretts kjæremålsutvalg- Kjennelse 3. mars 1976.
- iv. Borgarting lagmannsrett- Kjennelse 18. august 2000. LB-1997-2567.
- v. Høyesteretts kjæremålsutvalg- Kjennelse 28. november 2001. Rt.2001.1521.

- vi. Gjenopptakelseskommisjonens avgjørelse av 8. desember 2006 i sak: 2004- 00071, Fredrik Ludvig Fasting Torgersen mot Den offentlige påtalemyndighet.
- vii. Oslo tingrett- Kjennelse 20. februar 2008. TOSLO-2007-161639.
- viii. Borgarting lagmannsrett- Kjennelse 24. juni 2008. LB-2008-37764.
- ix. Norges høyesteretts ankeutval- Ordsakur 2. oktober 2008. HR-2008-1691-U.

